

SLOVENSKÉ NÁRODNÉ
STREDISKO
PRE ĽUDSKÉ PRÁVA

**Mladí dospelí z centier
pre deti a rodiny
a uplatňovanie práva
na bývanie**

Názov: **Mladí dospelí z centier pre deti a rodiny a uplatňovanie práva na bývanie**

Vydalo: **Slovenské národné stredisko pre ľudské práva, Bratislava, 2021**

Autorský tím:

Mgr. Radka Vicenová, PhD.

Mgr. Michaela Ujházyová, PhD.

Odborné recenzie:

Mgr. Lucia Hargašová, PhD.

Mgr. Nina Beňová, PhD.

Za obsah a jazykovú úpravu zodpovedá autorský tím.

Grafická úprava:

Kovidesign

Kamila Černáková

Fotografie použité v tejto publikácii sú ilustračné a boli riadne licencované z freepik.com a unsplash.com

ISBN: **978-80-99917-16-4**

Obsah

Úvod	4
1. Bývanie v kontexte ľudskoprávnych záväzkov	5
2. Mladí dospelí z CDR ako zraniteľná skupina s rizikom straty bývania	9
2.1 Základné administratívne údaje o populácii mladých ľudí po odchode z CDR	14
2.2 Dostupnosť bývania pre mladých dospelých na Slovensku	18
2.3 Legislatívny rámec upravujúci sociálne služby a podporu bývania pre mladých dospelých z CDR	20
3. Metodológia výskumu	22
3.1 Metodológia mapovania prístupu mladých dospelých k bývaniu	23
4. Analytická časť	27
4.1 Možnosti riešenia bývania mladých dospelých z CDR	27
4.2 Prístupnosť možností riešenia problematiky bývania mladých dospelých po odchode z CDR	32
4.3 Faktory ovplyvňujúce úspešnosť pri hľadaní si stabilného a bezpečného bývania a mieru rizika bezdomovectva	37
4.4 Aktéri: kľúčová úloha samospráv	40
4.5 Mladí dospelí z CDR a problematika bezdomovectva	42
5. Zhrnutie	43
5.1 Priebežné závery prvej fázy výskumu	43
5.2 Možnosti nasmerovania druhej fázy výskumu	46
5.3 Odporúčania Strediska	47
Bibliografia	49
Zoznam grafov a tabuliek	52
Príloha 1: Scenár pološtruktúrovaných rozhovorov	53
Príloha 2: Zoznam respondentov a respondentiek	55

Úvod

Právo na bývanie ako súčasť práva na životnú úroveň je jedným zo sociálnych práv, ktoré nie sú dostatočne uznané v sociálnych politikách ako ľudské práva. To je zároveň jedným z dôvodov, prečo je možné sledovať narastajúcu krízu v danej oblasti. Predchádzajúce výskumné aktivity Slovenského národného strediska pre ľudské práva (ďalej ako „Stredisko“) sa sústredili najmä na všeobecné mapovanie problematiky v oblasti dodržiavania a prístupu k realizácii práva na bývanie v kontexte právneho poriadku Slovenskej republiky, na príklady dobrej praxe v oblasti riešenia problematiky bezdomovectva, ako aj na zmapovanie a analýzu základných štatistických ukazovateľov, ktoré poukazujú na najzásadnejšie problémy nielen s dostupnosťou bývania, ale aj jeho kvalitou (Riečan-ský, Palovčíková, & Ujházyová, 2019). V rámci doterajších výskumných aktivít Strediska bolo zároveň identifikovaných niekoľko zraniteľných skupín, ktoré majú z dôvodu pridružených nepriaznivých faktorov sťažený prístup k uplatňovaniu práva na bývanie, a preto je možné ich v tomto ohľade ozna-

čiť za znevýhodnené. Deti a mládež z centier pre deti a rodiny (ďalej ako „CDR“) sú jednou z rizikových skupín v oblasti uplatňovania práva na bývanie najmä kvôli viacnásobnému znevýhodneniu, ktoré súvisí s absenciou dospelých osôb, na ktoré sa tieto práva detí viažu a od ktorých priamo závisia, ale aj s faktormi sociálneho vylúčenia a nebezpečenstva chudoby, ktorému cieľová skupina detí a mládeže z CDR čelí. Tieto dôvody, podrobnejšie opísané v nasledujúcich častiach štúdie, v konečnom dôsledku spôsobujú, že ide zároveň o skupinu, ktorej sa po opustení CDR a osamostatnení sa do zásadnej miery týka aj riziko bezdomovectva (Rochovská, 2013). Cieľom Strediska je preto nielen zmapovať existujúcu situáciu v oblasti prístupu mladých dospelých z CDR k bezpečnému a stabilnému bývaniu či determinujúce faktory, ktoré majú na ich možnosti v tomto smere zásadný vplyv, ale aj identifikovať silné a slabé miesta “záchrannej siete”, a tým prispieť do diskusie o zvýšení efektivity existujúcich podporných mechanizmov.

1. Bývanie v kontexte ľudskoprávnych záväzkov

Téma práva na bývanie aj bezdomovectva sa zvyčajne skúma primárne ako sociálna, resp. socioekonomická problematika, a je tak obvykle aj konceptualizovaná. Napríklad, výskum mladých bez domova uskutočnený inštitúciou IUVENTA - Slovenský inštitút mládeže v roku 2013 pri definícii východiskových bodov štúdie definuje bezdomovectvo ako "socio-patologický jav"¹ úzko súvisiaci s problematikou sociálnej exklúzie či sociálnymi nerovnosťami (Rochovská, 2013). Existujúce výskumy problematiky bezdomovectva na Slovensku, najmä v Bratislave, sa zároveň zameriavajú na bezdomovectvo ako extrémnu formu sociálneho vylúčenia z hľadiska sociálnej a bytovej politiky či nákladov na trvalé bývanie (Csomor, 2017), či na analýzu problematiky bezdomovectva z hľadiska požiadaviek na nastavovanie sociálnej bytovej politiky (Ondrušová, 2016). Podobné východiská sú identifikovateľné aj v podkladových materiáloch ku koncepcii prevencie a riešenia bezdomovectva, ktoré sa odvolávajú na obsah Agendy 2030 (United Nations, 2015), a to (okrem iného) aj na ciele na ukončenie chudoby či zabezpečenie prístupu k primeranému, bezpečnému a cenovo dostupnému bývaniu (Ondrušová & Fico, 2018).

To však neznamená, že ľudskoprávny aspekt problematiky je v existujúcich výskumoch problematiky bezdomovectva na Slovensku úplne opomínaný. Dôležitosť kombinácie ľudskoprávnych a socioekonomických argumentov je okrem iného podporená aj tým, že v problematike bezdomovectva je okrem otázky vyššej (ekonomickej) efektivity začleňovania ľudí bez domova do spoločnosti relevantná aj

otázka napĺňania práva na bývanie (Škobla, Csomor, & Ondrušová, 2016). Navyše, aj zakotvenie v Agende 2030 naznačuje nielen socioekonomické, ale aj ľudskoprávne definované ciele (Ondrušová & Fico, 2018), predovšetkým s odkazom na cieľ 11.1, tzn. zaistenie prístupu k primeranému, bezpečnému a cenovo dostupnému bývaniu (United Nations, 2015). Dôležité ľudskoprávne aspekty problematiky bezdomovectva tiež zahŕňajú čiastkové analýzy mechanizmov ochrany práv ľudí bez domova, prístupu k zdravotnej starostlivosti a k službám právnej ochrany, a tiež analýzy prekážok prístupu ľudí bez domova k verejným inštitúciám, spôsobenými chýbajúcimi dokladmi totožnosti či nemožnosťou uviesť trvalý pobyt (Ondrušová & Fico, 2018). Ľudskoprávna perspektíva je mimoriadne dôležitá aj pri samotnej formulácii politik a stratégií riešení bezdomovectva, napríklad možnosti a perspektívy uplatňovania princípov prístupu "housing first", t.j. "bývanie predovšetkým" (Škobla, Csomor, & Ondrušová, 2016). Napokon, komplexnejšie uchopenie problematiky bývania ako ľudského práva v medzinárodnom aj národnom kontexte aj z pohľadu ľudí bez domova, marginalizovaných skupín či ľudí so zdravotným postihnutím predstavuje publikácia Beňovej a Matiaška *Právo na bývanie* (Beňová & Matiaško, 2018).

Východiskom pre výskumné aktivity Strediska je práve vymedzenie bývania ako ľudského práva s cieľom posilniť ľudskoprávne vnímanie problematiky bezdomovectva mladých dospelých a cez túto optiku zmapovať a analyzovať či majú možnosť plne

¹ Chápanie bezdomovectva ako socio-patologického javu považujeme za prekonaný prístup, nakoľko nereflektuje významný vplyv socio-ekonomických podmienok a kladie dôraz na osobnostné vlastnosti jednotlivca. Aj z toho dôvodu vychádzame v štúdiu z ľudskoprávneho chápania problematiky bytovej núdze.

realizácie svojich práv. Bývanie je ako súčasť práva na primeranú životnú úroveň uvedené už vo Všeobecnej deklarácii ľudských práv v čl. 25 ods. 1. Väčšiu oporu pre vymedzenie práva na bývanie však poskytuje Medzinárodný pakt o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach (ďalej ako „ICESCR“) v čl. 11 ods. 1, či skôr autoritatívny Všeobecný komentár č. 4 Výboru OSN pre hospodárske, sociálne a kultúrne práva (ďalej ako „Výbor OSN“), ktorý upravuje interpretáciu „primeraného bývania“ (UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights, 1991) a rozsah záväzku vymedzený v čl. 11 ICESCR.

„Výbor je toho názoru, že právo na bývanie by nemalo byť interpretované v úzkom alebo obmedzenom význame, napríklad ako poskytnuté útočisko a strecha nad hlavou, a nemalo by byť ani vnímané výlučne ako komodita. Naopak, právo na bývanie by malo byť vnímané ako právo žiť v bezpečí, mieri a dôstojnosti.“ (UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights, 1991)

Výbor OSN ďalej vymedzuje, čo vlast-

ne znamená primerané („adequate“) bývanie, určením nasledovných kritérií: právna istota bývania, cenová dostupnosť, obývateľnosť, prístupnosť (napr. bezbariérovosť, prístupnosť pre znevýhodnené a vylúčené skupiny obyvateľov), vhodná lokalita, kultúrna vhodnosť (UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights, 1991; Beňová & Matiaško, 2018; Riečanský, Paľovčíková, & Ujházyová, 2019). Tieto kritériá umožňujú obsahové vymedzenie konceptu primeraného bývania, na základe ktorého je možné aj vyhodnocovať politiky bývania, ukončovania bezdomovectva a nimi navrhované či implementované nástroje. Napríklad, takéto nástroje by mali uprednostňovať bývanie, ktoré nie je krátkodobé, ale poskytuje obyvateľom štandardné práva dlhodobého užívania bytu (právna istota bývania), mali by byť cenovo dosiahnuteľné aj pre nízko príjmové skupiny obyvateľov (cenová dostupnosť), a kritériá by nemali byť nastavené tak, že niektoré sociálne skupiny nemajú žiadnu možnú cestu k bývaniu (napr. podmieňovanie všetkých dostupných schém sociálneho bývania stanoveným obdobia trvalého pobytu či minimálnym príjmom).

Zaujímavé pre interpretáciu práva na bývanie je zdôrazňovanie jeho prepojenia s princípom ľudskej dôstojnosti a princípom nediskriminácie, ako aj previazanosť s ďalšími ľudskými právami „ako napríklad sloboda prejavu, právo na slobodné zhromažďovanie, právo na slobodnú voľbu pobytu a právo participovať na verejnom živote, právo na súkromie a právo na rodinu“ (UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights, 1991). Všet-

ky uvedené práva či princípy tvoria plastickejší obraz o primeranom bývaní a zároveň aj východisko pri analýze dostupných nástrojov prevencie bezdomovectva.

Rovnako dôležité je pri hodnotení možnosti realizácie práva na bývanie zohľadniť aj to, že tak ako pri všetkých hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach, aj v prípade práva na bývanie sa štát zaväzuje k tzv. progresívnemu plneniu. To znamená, že sa nezaväzuje k okamžitému zabezpečeniu takých podmienok, aby všetci obyvatelia mali prístup k bývaniu, ale má tieto záväzky plniť postupne s ohľadom na hospodárske možnosti a ďalšie objektívne okolnosti. Výbor však jasne vyjadruje potrebu systematicky a kontinuálne pracovať na napĺňaní záväzkov z ICESCR napriek tomu, že viaceré krajiny prechádzali ekonomickou recesiou: „Výbor si uvedomuje, že možnosť realizácie práva na zlepšovanie životnej úrovne je ovplyvnený externými faktormi, a že v mnohých štátoch, zmluvných stranách tohto Paktu, počas 80-tych rokov celkovo poklesla životná úroveň. ... napriek externým prekážkam, záväzky vyplývajúce z Paktu sú naďalej platné a možno ešte naliehavšie počas ekonomickej recesie. Výbor by preto považoval všeobecný pokles životnej úrovne a úrovne bývania priamo spôsobený národnými politikami a legislatívnymi rozhodnutiami bez prijatia adekvátnych kompenzačných opatrení, v rozpore so záväzkami vyplývajúcimi z Paktu.“ (UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights, 1991)

Výbor OSN taktiež ďalej konkretizuje

kroky, ktoré majú štáty využiť pri nastavovaní vhodných politík, ako napr. národné stratégie bývania, investovanie dostupných zdrojov zo štátneho rozpočtu či medzinárodných finančných schém do priamych či nepriamych nástrojov rozvoja bývania a systematické monitorovanie a reportovanie o úrovni napĺňania práva na bývanie rôznych skupín obyvateľov. Na tomto mieste je relevantné upísať pozornosť na zdôrazňovanie zacielenia národných politík na znevýhodnené skupiny obyvateľov „Štáty sa musia prioritne zamerať na tie sociálne skupiny, ktoré žijú v nevyhovujúcich podmienkach. Politiky a legislatíva musia byť preto nastavené tak, aby neprinášali výhody už znevýhodneným skupinám na úkor ostatných.“ (UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights, 1991) Obyvatelia s najväčším rizikom straty bývania či takí, ktorí žijú v najhorších podmienkach, teda nemajú byť v štátnych politikách vnímaní ako „ďalší v poradí“, ale naopak, ich situácia má byť riešená prioritne.

K zlepšeniu situácie v oblasti bývania však nemusia štáty využívať len verejné prostriedky, rovnako legitímnu stratégiou je vytváranie takého prostredia na trhu s nehnuteľnosťami, ktoré zvyšuje cenovú dostupnosť, prístupnosť, ako aj ďalšie aspekty primeraného bývania pre všetky skupiny obyvateľov. Pre vyhodnocovanie možnosti realizácie práva na bývanie to znamená, že je potrebné brať do úvahy nie len priame nástroje podpory, ale aj nastavovanie podmienok pre podnikanie a rozvoj v oblasti bývania.

Právo na bývanie je taktiež ukotvené

v dohovoroch OSN na ochranu práv špecifických zraniteľných skupín². Rovnako je možné sa pri interpretácii práva na bývanie oprieť o dokumenty na úrovni Európskej Únie – Charta základných práv EÚ a Európsky pilier sociálnych práv. Dôležitým dokumentom garantujúcim ochranu sociálnych práv v európskom priestore je Európska sociálna charta (revidovaná) Rady Európy. Články, ktoré vymedzujú ochranu práva na bývanie však Slovenská republika neratifikovala. ICESCR teda nie je jediným možným zdrojom pre vymedzenie ľudskoprávneho východiska ďalšieho skúmania. Vzhľadom na pomerne konkrétne vymedzenie materiálnej povahy práva na bývanie vo Všeobecnom komentári č. 4 Výboru OSN, však bude postačujúci.

---

² Ak sa zameriame len na tie, ktoré sú ratifikované SR, máme na mysli nasledovné dokumenty: Medzinárodný dohovor o odstránení všetkých foriem rasovej diskriminácie, Dohovor o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien, Dohovor o právach dieťaťa, Dohovor o právach osôb so zdravotným postihnutím.

2. Mladí dospelí³ z CDR ako zraniteľná skupina

V nadväznosti na ľudskoprávne východiská pomenované v predchádzajúcej kapitole, tento exploratívny výskum spája dve roviny skúmania: (1) rizikovosť a znevýhodnenie skupiny detí a mladých dospelých vyrastajúcich v CDR, vrátane výziev a prekážok, ktorým táto špecifická cieľová skupina čelí, a (2) ohrozený prístup k uplatneniu si práva na bývanie, resp. miera ohrozenia cieľovej skupiny bezdomovectvom a legislatívne ukotvenie jeho riešenia. Nasledujúca podkapitola poskytuje prehľad existujúcich výskumov, ktoré sa na Slovensku a v zahraničí na tieto dve roviny problematiky zameriavajú, a ktoré zároveň tvoria základné východiská nášho výskumu.

Deti a mládež sú vo všeobecnosti považované za jednu z ohrozených skupín, a to nielen v oblasti uplatňovania práva na bývanie (Kriglerová, Chudžíková, & Medľová, 2015). Vyplýva to predovšetkým z ich zraniteľného postavenia vzhľadom na odkázanosť na dospelých v ich živote, čo v prípade ich absencie spôsobuje sťažený prístup k ochrane tých práv, ktoré sú na dospelých zákonných zástupcov do značnej miery naviazané, akým je napríklad aj právo na bývanie.

Napriek tomu, že deti a mládež vyrastajúce v CDR nie sú jedinou rizikovou skupinou z pohľadu rizika bezdomovectva, tento výskum sa prednostne na túto skupinu zameriava z niekoľkých dôvodov. V prvom rade ide o sku-

pinu, ktorá je vo všeobecnosti považovaná v procese osamostatňovania sa a vstupu do dospelosti za zraniteľnú kvôli absencii podpornej siete zo strany dospelých po odchode z ústavnej starostlivosti; preto aj aktuálne platné koncepčné dokumenty týkajúce sa náhradnej starostlivosti zdôrazňujú sanáciu rodinných vzťahov a komunitný systém starostlivosti ako dôležitý aspekt (Kriglerová, Chudžíková, & Medľová, 2015). Po druhé, v nadväznosti na absenciu podpornej siete dospelých v živote detí a mládeže z CDR existujú indicie o nedostatočnej pripravenosti mladých dospelých na samostatný život (Kriglerová, Chudžíková, & Medľová, 2015; Klimek & Klimek, 2019). Po tretie, pomerne časté sú prípady súbežnosti nepriaznivej situácie detí a mládeže z CDR so sociálnym vylúčením. Najmä v prípade, ak ide o kombinovanie faktorov s príslušnosťou k marginalizovanej komunite, ide nielen o viacnásobné znevýhodnenie, ale aj vážnejšie ohrozenie prístupu k právu na bývanie (Ujházyová, 2019). A napokon, existujúce výskumy naznačujú, že ide o skupinu, ktorá čelí mnohým prekážkam najmä pri uplatňovaní sa na trhu práce (Fico, 2017), a otázka bývania, práce a takisto finančnej stability po opustení CDR sa ukazuje ako úzko prepojená (Lukšík, Škovičová, Hargašová, & Fico, 2017), pričom navyše absenciou rodinných či iných komunitných podporných väzieb dochádza k absencii pozitívnych vzorov, čo prispieva k ďalšiemu vrstveniu

³ Zákon č. 305/205 Z.z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov vymedzuje mladých dospelých ako osoby, ktoré po dosiahnutí plnoletosti zotrávajú v centre pre deti a rodiny až do osamostatnenia, a to maximálne do 25. roku života. Pre účely tohto výskumu pracujeme s vymedzením skupiny mladých dospelých v súlade s Európskou mládežníckou politikou (European Commission, 2015), do 30 rokov.

potenciálne nepriaznivých faktorov (Fico, 2012) a má v konečnom dôsledku aj vplyv na to, či je mladý dospelý schopný nájsť a udržať si stabilné a bezpečné bývanie.

Výskumy v zahraničí tiež naznačujú, že vyrastanie v detských domovoch je jednou z typických ciest vedúcich k bezdomovectvu (Martijn & Sharpe, 2006). Nemusí to pritom znamenať, že väčšina z mladých dospelých na ulici nevyhnutne pochádza z prostredia detských domovov, skôr je potrebné brať do úvahy, že prostredie detských domovov je jedným zo zásadných nepriaznivých faktorov determinujúcich riziko bezdomovectva (Roman & Wolfe, 1995). Súvisí to okrem iného aj s nedostatkom dostupného bývania, nestabilnou rodinnou situáciou a absenciou podporného systému, ktorý mladým dospelým rodina (na rozdiel od detí vyrastajúcich mimo biologickej rodiny) v tomto ohľade poskytuje aj po dovŕšení plnoletosti, pričom aj v kombinácii so zdravotnými problémami ako ďalším dôležitým determinantom ide o faktory, ktoré na možnosti a schopnosti zabezpečiť si stabilné, dôstojné a bezpečné bývanie do zásadnej miery vplyvajú (Martijn & Sharpe, 2006; Roman & Wolfe, 1995). Trendy zo slovenského prostredia tieto predpoklady potvrdzujú; podľa nedávnych výskumov a analýz aktivít mimovládnych organizácií zameriavajúcich sa na problematiku bezdomovectva v Slovenskej republike, primárne v Bratislave, medzi mladými dospelými na ulici prevažujú najmä kategórie “stagnujúci mladý človek”, tzn. mladý človek s drogovou závislosťou, a “mladý človek zo znevýhodneného prostredia”, vrátane odchovan-

cov detského domova, pri ktorých je zdôraznený najmä problém absencie sociálnych zručností a podpory okolia (Dráb, Mikudová, Bodáčzová, & Antalová, 2019). Štúdiá, ktorú vypracovala IUVENTA, zároveň poukázala na rôznorodosť cieľovej skupiny mladých dospelých na ulici, a to nielen z hľadiska (absencie) ich rodinného zázemia, ale aj príčin, ktoré ich situáciu spôsobili a miery neistoty ich situácie v súvislosti s bývaním (Rochovská, 2013).

Zároveň, je nevyhnutné brať do úvahy rôznorodosť cieľovej skupiny mladých dospelých. Tá reflektuje napríklad aj príčiny vedúce k životu “na ulici”. Organizácie venujúce sa terénnej práci s cieľovou skupinou mladých bez domova rozlišujú rôznorodé faktory. Rozdiel môže byť napríklad v tom, či ide o dočasné, nestabilné či chronické prerušenie vzťahov, a aký je potenciál návratu/zmeny situácie, individuálneho správania sa počas života bez domova (vplyvajúce v konečnom dôsledku aj na formu vhodnej a nevyhnutnej intervencie, tzn. nízko riziková, prechodne riziková či vysoko riziková mládež). Jednotlivé prípady sa tiež môžu líšiť aj v samotnej podobe bezdomovectva, keďže do tejto skupiny nemusí spadať iba absolútna absencia bývania, ale aj bývanie, ktoré je nevyhovujúce, nestabilné či dokonca nebezpečné (National Alliance to End Homelessness, 2012). Okrem absencie akéhokoľvek bývania, čo predstavuje pravdepodobne najrozšírenejšiu predstavu o problematike bezdomovectva (nielen) mládeže, môže totiž ísť aj o dočasné či núdzové bývanie, dlhodobé bývanie v zariadeniach pre ľudí bez domova či bývanie bez akejkoľvek asistencie

zo strany rodiny (Martijn & Sharpe, 2006). To je reflektované aj v ETHOS typológii⁴ bezdomovectva a ohrozenia stratou bývania, ktorá, rovnako ako tento výskum, chápe bezdomovectvo v širšom zmysle a rozlišuje osoby bez prístrešia, osoby bez bývania, osoby s neistým bývaním, osoby s nevyhovujúcim bývaním či osoby s nevhodným bývaním (FEANTSA, 2005). Táto typológia tiež špecificky definuje mládež z CDR ako ľudí ohrozených stratou bývania, konkrétne ako podkategóriu skupiny "osoby bez bývania", v ktorej berie do úvahy aj deti a mládež po odchode z ústavnej starostlivosti.

Odhliadnuc od čiastkových výskumov na Slovensku stále existujú len veľmi limitované dáta a informácie v oblasti problematiky bezdomovectva vo všeobecnosti a špeciálne pri problematike bezdomovectva mladých dospelých (z CDR), a to nielen s ohľadom na ich potreby z hľadiska intervencie či iných podporných programov, ale aj z hľadiska najčastejších príčin a determinujúcich faktorov bezdomovectva v cieľovej skupine mladých dospelých bez domova. Prezentované čiastkové výskumy však naznačujú hneď niekoľko záverov a pozorovaní, ktoré je potrebné brať do úvahy pri dizajnovaní ďalších výskumných aktivít a na ktorých je nutné ďalej stavať. V prvom rade je nevyhnutné zdôrazniť pretrvávajúcu absenciu legislatívneho a koncepčného vymedzenia termínu "človek bez domova", aj keď disku-

sia o národnej koncepcii prevencie a ukončovania bezdomovectva stále prebieha (Ondrušová & Fico, 2018; Ondrušová, a iní, 2015). Aktuálne platné právne predpisy, konkrétne zákon č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov (ďalej ako „Zákon o sociálnych službách“), vymedzujú len nepriaznivú sociálnu situáciu ako „ohrozenie fyzickej osoby sociálnym vylúčením alebo obmedzenie jej schopnosti sa spoločensky začleniť a samostatne riešiť svoje problémy (...) i) z dôvodu straty bývania alebo ohrozenia stratou bývania“ (§ 2 ods. 2), a to na účely poskytovania týchto služieb.“ Jasnú vymedzenie pojmu je nevyhnutné pre komplexné pochopenie problematiky, napríklad aj s ohľadom na to, že existuje viacero foriem bezdomovectva a úplná absencia strechy nad hlavou nie je jedinou z nich – to je najmä pri cieľovej skupine mladých dospelých z CDR a prevládajúcich krízových formách bývania v tejto cieľovej skupine dôležitý aspekt. Po druhé, absentujú presné dáta ohľadom počtu mladých ľudí bez domova, a to nielen takých, ktorí bývanie nemajú vôbec, ale aj takých, ktorých bývanie je neisté či z iného hľadiska nestabilné či nebezpečné. Štúdiá o mladých bez domova uskutočnená v roku 2013 taktiež zdôraznila špecifickosť cieľovej skupiny mladých dospelých z CDR, a to jednak z hľadiska miery ohroze-

---

4 Európska typológia bezdomovectva a vylúčenia z bývania (ETHOS) je jednotná európska typológia vypracovaná Európskou federáciou organizácií pracujúcich s ľuďmi bez domova FEANTSA s cieľom zjednotiť terminológiu pre účely zberu dát a monitorovania a tvorby politik týkajúcich sa problematiky bezdomovectva (FEANTSA, 2005). Typológia predstavuje východisko národných definícií problematiky bezdomovectva pri tvorbe politiky, ale aj výskumných a monitorovacích aktivitách (Ondrušová, et al., 2015)

nia sociálnou exklúziou, limitovanou dostupnosťou vzdelávacích či iných podporných aktivít, ktoré by tejto cieľovej skupine pomohli vymaniť sa z nepriaznivej situácie, ale v konečnom dôsledku aj ich "neviditeľnosť" na uliciach (Rochovská, 2013, s. 26).

Absencia a najmä limity súvisiace s dostupnosťou dát sú taktiež dôležitým aspektom, na ktorý je nutné brať ohľad pri analyzovaní problematiky mladých dospelých z CDR a ich perspektívy v oblasti bývania. Neexistujú presné dáta ani štatistiky, ktoré by bližšie definovali počet mladých dospelých bez domova, prípadne ich definujú len okrajovo (Ondrušová, 2016). Dôležitým faktorom je aj obmedzená dostupnosť podrobných dát a informácií o mladých dospelých po ich odchode z CDR. Ide o dáta, ktoré sleduje Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky (ďalej ako „MPSVaR SR“), ale dostupnosť týchto dát do značnej miery závisí od toho, či sa podarí sociálnym pracovníkom a pra-

covníckam udržať kontakt s mladými dospelými potom, ako odídu z CDR (Ujházyová, 2019). Zároveň, existujúce štatistiky ukazujú, že prvé ubytovanie po odchode z CDR má zabezpečená väčšina zo skúmaných respondentov a respondentiek, avšak platí, že 41 % z tejto vzorky v priebehu krátkeho času svoje ubytovanie mení (Fico, 2017).

Nejednoznačnou zostáva odpoveď na otázku, v akom vzťahu sú schopnosť a možnosť nájsť a najmä udržať si stabilné a dôstojné bývanie a schopnosť nájsť a udržať si prácu, ktorá umožňuje pokryť náklady na takéto bývanie. Práve preto princípy sociálnej práce kladú bývanie na prvé miesto, keďže predpokladajú, že od neho sa odvíja úspech aj v ostatných oblastiach života. Napríklad, prístup *housing first*, zameraný najmä na ľudí dlhodobo bez domova a s pridruženými zdravotnými problémami či priamo závislosťami, vychádza z predpokladu, že pokiaľ ide o sociálne služby, právo na bývanie je ľudské právo, ktoré podmieňuje ďalšie potreby, a preto by nemalo byť podmienené ďalšími faktormi, akými sú napríklad zamestnanosť či vyriešenie rôznych foriem závislostí (Tsemberis, 2010). Podobne, *rapid re-housing* je forma intervencie zameraná na bezpodmienečné a čo najrýchlejšie poskytovanie krátkodobých riešení pre klientov a klientky, ktorí práve (alebo v krátkom časovom rozmedzí) prišli o bývanie, a tiež podpory pri prekonávaní bariér súvisiacim so zastabilizovaním ich situácie s bývaním, v snahe čo najviac minimalizovať ich pobyt na ulici (Cunningham & Batko, 2018; Burt, a iní, 2016). Aj mladí dospelí opúšťajúci ústavne zariadenia vnímajú bývanie, prácu a finančné zabez-

pečenie ako úzko prepojené (Lukšík, Škoviera, Hargašová, & Fico, 2017). Zatiaľ čo niektoré výskumy naznačujú, že práve práca a jej udržanie je jedným z determinujúcich faktorov bezdomovectva (nielen mladých) či naopak schopnosti udržať si stabilné a dlhodobé bývanie (The Homeless Link, 2018; Hagan & McCarthy, 1998), štúdie vychádzajúce z ľudskoprávných princípov sa skôr prikláňajú k predpokladu, že tento vzťah je opačný. V súlade s princípmi *housing first* či *rapid re-housing* je preto pri riešení problematiky bezdomovectva primárne nevyhnutná intervencia v oblasti bývania, ktorá ale nevyhnutne musí byť sprevádzaná sociálnou a komunitnou prácou (Tsemberis, 2010). Prístup k bezpečnému a najmä stabilnému

bývaniu je teda považovaný za kľúčový predpoklad úspešného uplatnenia aj v ďalších oblastiach samostatného života, primárne v oblasti úspešného a stabilného vstupu na trh práce. Ukazuje sa, že od bývania sa odvíja nielen úspešnosť v zamestnaní (Fico, 2012), ale vôbec všeobecná schopnosť samostatne a zodpovedne fungovať v spoločnosti. Na Slovensku je právo na bývanie vnímané ako ľudské právo stále len v obmedzenej miere (Slovenské národné stredisko pre ľudské práva, 2020) a prístupy *housing first* alebo *rapid re-housing* pomáhajú posilniť chápanie problematiky bývania z ľudskoprávnej perspektívy, čo je zároveň hlavným dôvodom, prečo sa táto štúdia o tento prístup opiera.

2.1 Základné administratívne údaje o populácii mladých ľudí po odchode z CDR

Pozornosť výskumu sa zameriava na mladých ľudí, ktorí vyrastali v CDR v niektorých z foriem pobytových programov. Pobytové programy môžu byť rôzne, väčšinou ide o pobytové opatrenia súdu, ale aj špeciálne programy pre obeť trestných činov alebo resocializačné programy. Okrem pobytových programov môže CDR poskytovať aj terénne a ambulantné formy programov, ktoré sú zamerané na prevenciu krízových situácií priamo v rodine. Rozsah programov a možný účel zriadenia CDR je špecifikovaný v § 45, ods. 1 zákona č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej ako „Zákon o sociálnoprávnej ochrane detí“), a to v rozsahu vykonávania:

- pobytových opatrení súdu;
- opatrení na predchádzanie vzniku, opakovania alebo prehlbovania krízových situácií (môžu byť vykonávané v pobytovej, ambulantnej

alebo terénnej forme);

- špecializovaného programu na predchádzanie opakovania krízových situácií pre deti, ktoré sa stali obeťmi trestného činu (vykonávané v pobytovej forme);
- resocializačného programu (pobytová forma);
- výchovných opatrení (môžu byť vykonávané v ambulantnej alebo terénnej forme).

Vyššie uvedené programy môžu poskytovať CDR zriadené úradmi práce, sociálnych vecí a rodiny (ďalej ako „ÚPSVaR“) alebo akreditované subjekty, k 31.12.2020 pôsobilo na Slovensku 68 zariadení ÚPSVaR a 35 zariadení iných akreditovaných subjektov (tabuľka 1). Niektoré z nich však v rámci procesu deinštitucionalizácie majú viacero sídiel (napr. vo viacerých rodinných domoch), niektoré pôsobia primárne v spolupráci s profesionálnymi náhradnými rodinami (nemajú jedno zariadenie).

Tabuľka 1: Zariadenia CDR podľa samosprávnych krajov SR k 31.12.2020

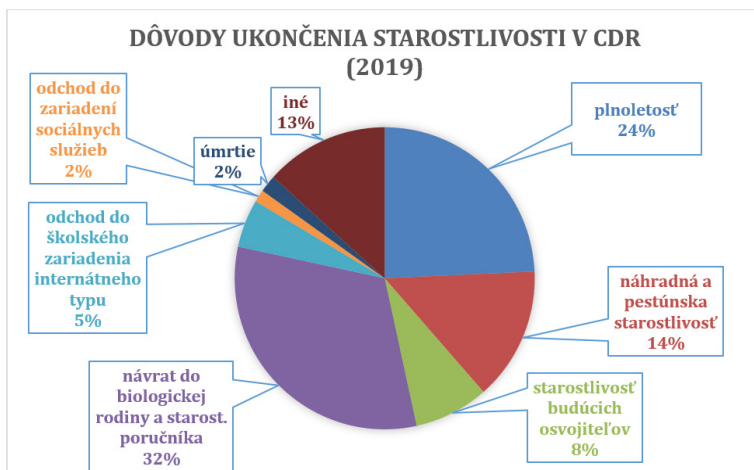
Samosprávny kraj	Zariadenia ÚPSVaR	Akreditované subjekty	SPOLU
Banskobystrický kraj	12	7	19
Bratislavský kraj	5	5	10
Košický kraj	14	6	20
Nitriansky kraj	9	3	12
Prešovský kraj	8	4	12
Trenčiansky kraj	6	2	8
Trnavský kraj	7	3	10
Žilinský kraj	7	5	12
SPOLU	68	35	103

Zdroj: Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny SR, 2021, spracovali autorky

Podľa administratívnych dát MPSVaR SR⁵, bolo k 31. 12. 2019 na základe pobytového opatrenia súdu⁶ umiestnených v CDR celkovo 4922 detí, z toho v skupinách bolo umiestnených 3528 detí a v náhradných rodinách 1394 detí. V roku v roku 2019 bolo prijatých 1436 detí na základe pobytového opatrenia súdu a 1377 deťom bola ukončená starostlivosť. V rámci špecializovaného programu pre obeť trestných činov prijali CDR 42 detí a ukončili starostlivosť pre 18 detí na základe rozhodnutia súdu a 16 detí na základe dohody. V prípade špecializovaného programu odchádzajú deti z CDR z iných dôvodov ako je dosiah-

nutie plnoletosti (v roku 2019 nebol tento dôvod ani v jednom prípade).

Z celkového počtu detí, ktorým bola ukončená starostlivosť v roku 2019, len 24 % (330) tvorili odchody detí z dôvodu dosiahnutia plnoletosti (graf 1). Významnejší podiel (32 %) tvorili odchody detí z dôvodu návratu do biologickej rodiny alebo do starostlivosti poručníka. Ďalšími dôvodmi ukončenia starostlivosti sú obvykle tiež náhradná pestúnska starostlivosť (v roku 2019 14 %), starostlivosť budúcich osvojiteľov (v roku 2019 8 %), odchod do internátnej školy (v roku 2019 5 %), úmrtie či odchod do iných sociálnych služieb.

Graf 1: Dôvody ukončenia starostlivosti v CDR v roku 2019 (pobytové opatrenia súdu)

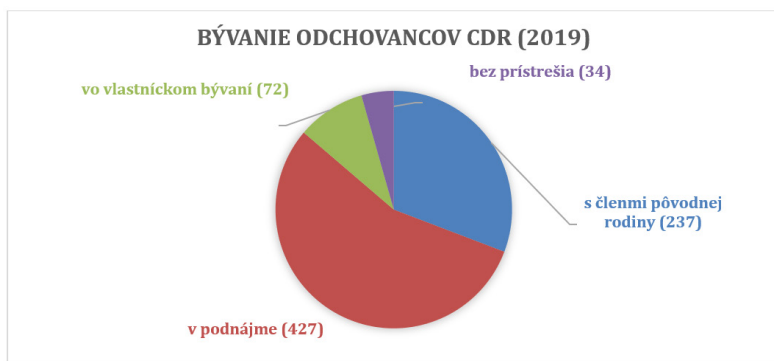
Zdroj: Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR, 2020, spracovali autorky

5 Ročný výkaz o poskytovaní starostlivosti a výchovy deťom v centre pre deti a rodiny - V/A(MPSVR SR) 05-01, V/B(MPSVR SR)05-01 za rok 2019 (Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR, 2020).

6 Administratívne dáta od roku 2019 rozlišujú v samostatných výkazoch realizáciu účelov podľa § 45, ods. 1 zákona č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Uvedený počet detí nezahŕňa realizáciu resocializačných programov, nakoľko tieto sú na kratšie obdobie, ani umiestnenie detí na základe dohody s členom rodiny (tzn. nie na základe rozhodnutia súdu). Keďže sa menili číselníky a evidencia úkonov v štatistických listoch, neuvádzame vývoj, ale len stav v roku 2019.

CDR sa pokúšajú sledovať proces osamostatnenia sa aj po ukončení starostlivosti, administratívne dáta sa zbierajú do 4 rokov od odchodu z CDR. Prostredníctvom evidovania informácií po ukončení starostlivosti máme k 31. 12. 2019 k dispozícii dáta o 770 mladých dospelých, z čoho 34 evidovali ako ľudí bez prístrešia. Väčšina bývalých odchovcov, s ktorými

sa zamestnancom CDR darí udržiavať kontakt, žije v rôznych typoch podnájmov (administratívne dáta nerozlišujú krátkodobé ubytovanie v ubytovniach a pod.). S členmi pôvodnej rodiny (môžu to byť súrodenci, ale aj rodičia) žije takmer približne jedna tretina „sledovaných“ mladých ľudí z CDR (graf 2).

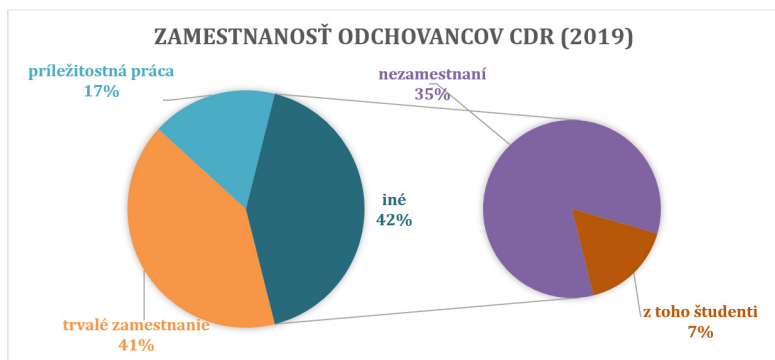

Graf 2: Bývanie odchovcov CDR na základe udržiavania kontaktu po odchode k 31.12.2019
Zdroj: Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR, 2020, spracovali autorky

CDR sledujú aj zamestnanosť odchovcov z CDR, ktorá je úzko spojená s celkovou životnou úrovňou vrátane bývania. Trvalé zamestnanie (zo sledovaných 770 mladých ľudí) získalo 41 %,

príležitostnú prácu potvrdilo 17 %. Nezamestnaných je až 35 % mladých ľudí a 7 % sa naďalej pripravuje na budúce povolanie, tzn. realizujú formálne vzdelávanie alebo rekvalifikáciu.

Graf 3: Zamestnanosť odchovancov CDR na základe udržiavania kontaktu po odchode k 31.12.2019

Zdroj: Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR, 2020, spracovali autorky

Jednou z využívaných možností dočasného alebo prechodného bývania po odchode z CDR sú aj domy na polceste - zariadenia pobytovej formy sociálnych služieb podľa § 27 Zákona o sociálnych službách. Na Slovensku poskytuje túto službu 26 zariadení s celkovou kapacitou 278 osôb. Na

základe dostupných dát je možné konštatovať, že zariadenia s najväčšou kapacitou pôsobia v Prešovskom a Košickom samosprávnom kraji. Naopak, nízky počet miest je evidovaný v Nitrianskom a Trnavskom samosprávnom kraji (tabuľka 2).

Tabuľka 2: Domovy na polceste v samosprávnych krajoch - počet a kapacita k 31.12.2020

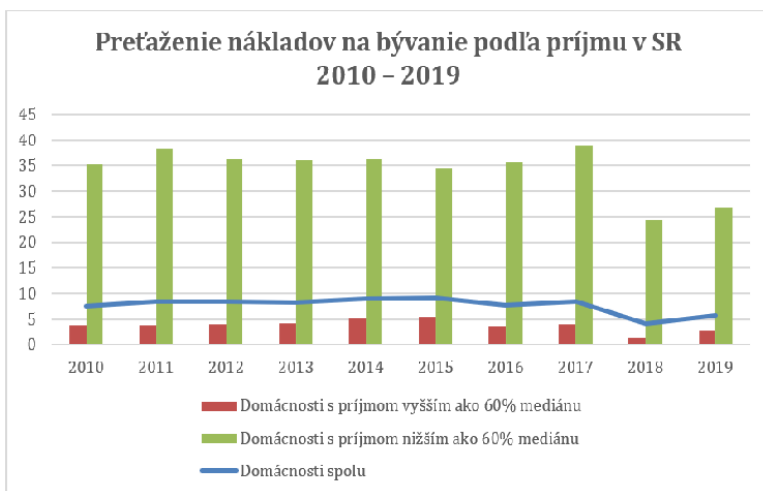
Samosprávny kraj	Počet zariadení domov na polceste	Kapacita zariadení
Banskobystrický kraj	2	18
Bratislavský kraj	2	28
Košický kraj	5	50
Nitriansky kraj	2	7
Prešovský kraj	9	105
Trenčiansky kraj	3	38
Trnavský kraj	1	4
Žilinský kraj	2	28
SPOLU	26	278

Zdroj: MPSVaR SR, 2020, spracovali autorky

2.2 Dostupnosť bývania pre mladých dospelých na Slovensku

Cenová nedostupnosť bývania a s ňou súvisiace prekážky pri osamostatňovaní sa a zabezpečení primeranej životnej úrovne pre seba a svoju rodinu nie je problémom len pre odchovancov a odchovankyne z CDR, ale je to výzva pre bytovú politiku v SR ako takú. Jedným z indikátorov cenovej dostupnosti bývania je ukazovateľ preťaženia nákladov na bývanie (ďalej len "PNB"), ktorý sleduje podiel domácností, ktorých náklady na bývanie sú vyššie ako 40 % celkových príjmov domácnosti. Na Slovensku sa ukazovateľ PNB pre

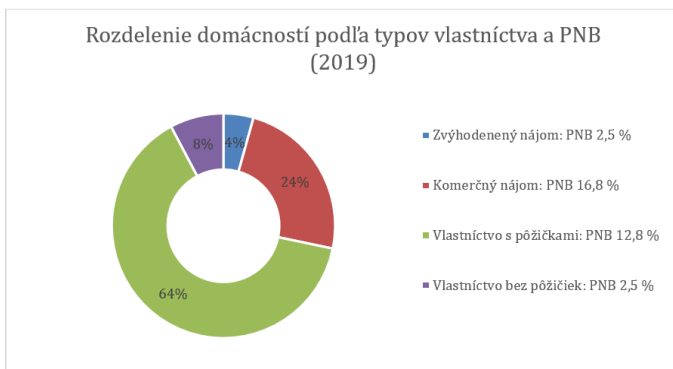
všetky domácnosti spolu dlhodobo udržiaval nad priemerom EÚ okolo 8 %. Výrazný pokles bol zaznamenaný v roku 2018, a to na 4,1 %, v roku 2019 ukazovateľ PNB opäť stúpol na hodnotu 5,7 % (graf 4). Náklady na bývanie výrazne viac zaťažujú domácnosti, ktorých príjem je nižší ako 60 % mediánového príjmu. Aj pre túto skupinu obyvateľov ukazovateľ PNB od roku 2018 klesol, a to na hodnotu 26,8 % v roku 2019, stále však hovoríme o štvrtine domácností, ktoré pociťujú neprimerane vysoké náklady (graf 4).

Graf 4: Preťaženie nákladov na bývanie podľa príjmu v SR 2010 – 2019
Zdroj: Eurostat, 2020b, spracovali autorky

Miera preťaženia nákladov na bývanie je rôzna nielen podľa príjmu, ale aj podľa toho, či domácnosti žijú v komerčnom alebo sociálnom nájme, či vlastnia nehnuteľnosť alebo splácajú pôžičky a hypotéky. Až 64 % domácností na Slovensku žije vo vlastníckom bývaní zaťaženom pôžičkami. Druhým najčastejším je komerčný podnájom pre 24 % domácností. Naproti tomu vlastnícke bývanie bez zaťa-

ženia pôžičkami sa týka 8 % domácností a sociálne nájomné bývanie len 2 % domácností. Ako ukazuje graf 5, práve domácnosti s hypotékami alebo v komerčných podnájmoch, tvoria najväčší podiel z domácností s preťažením nákladov na bývanie: 16,8 % z domácností splácajúcich hypotéky a 12,8 % z domácností v komerčných nájmoch sa musí vysporiadať s preťažením nákladov na bývanie.

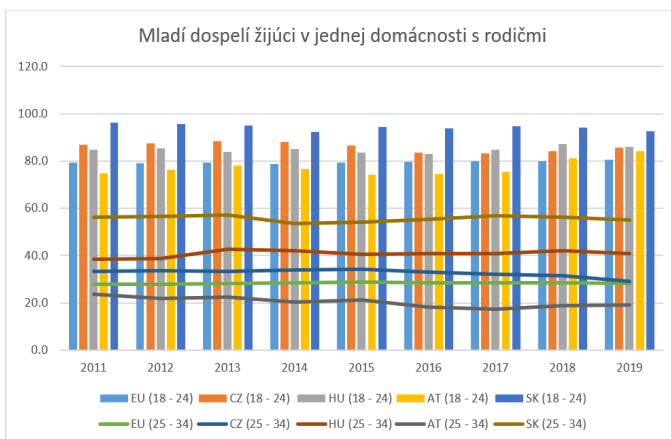

Graf 5: Rozdelenie domácností podľa typov vlastníctva a PNB podľa typov vlastníctva v SR za rok 2019

Zdroj: Eurostat, 2020b; Eurostat, 2020a, spracovali autorky

Ďalším ukazovateľom, ktorý dokresľuje prístup mladých ľudí k bývaniu, je podiel mladých ľudí vo veku od 18 – 34 rokov, ktorí žijú v spoločnej domácnosti so svojimi rodičmi. Slovensko je dlhodobo na najvyšších priečkach medzi krajinami EÚ s najvyššou hodnotou tohto ukazovateľa v roku 2017. Posledné dostupné dáta hovoria síce o miernom zlepšení, ale ak sa pozrieme na dlhodobý trend, môžeme vi-

diť, že sa neprejavuje ani výrazný pokles, ani nárast za posledné obdobie desiatich rokov (graf 6). V roku 2019 až 92,6 % mladých ľudí do 25 rokov žije s rodičmi, od roku 2011 kedy ukazovateľ dosiahol nad 96 % môžeme hovoriť o miernom poklese. Podiel mladých ľudí od 25 do 34 rokov, ktorí žili v jednej domácnosti s rodičmi bol v roku 2018 55,0 % čo je len o 1,6 % menej oproti roku 2011 (56,4 %).

Graf 6: Podiel mladých dospelých vo veku 18 – 34 rokov, ktorí žijú v spoločnej domácnosti s rodičmi za obdobie 2014 – 2019 v EÚ, CZ, HU, AT, PL a SK

Zdroj: Eurostat, 2021, spracovali autorky

2.3 Legislatívny rámec upravujúci sociálne služby a podporu bývania pre mladých dospelých z CDR

Z hľadiska legislatívy a koncepčných či strategických dokumentov je pri analýze politik týkajúcich sa skupiny mladých dospelých vyrastajúcich v CDR a ich prístupu k právu na bývanie nevyhnutné zamerať sa na dve oblasti – oblasť sociálnej politiky a oblasť rozvoja bývania. Obidve oblasti sú dôležité pri identifikovaní nástrojov a možností, ktoré tvoria podporný a poradenský mechanizmus pre mladých dospelých po opustení prostredia CDR.

V oblasti sociálnej politiky, ktorá má dopad na deti v CDR, považujeme za kľúčový najmä Zákon o sociálnoprávnej ochrane detí, ktorý definuje formy a podmienky poskytovania sociálnych služieb v CDR. Zákon taktiež uvádza niekoľko definícií, ktoré je potrebné brať do úvahy vo výskume. Predovšetkým, definuje mladých dospelých ako „osoby, ktoré po dosiahnutí plnoletosti zotrávajú v centre pre deti a rodiny až do osamostatnenia, a to maximálne do 25. roku života“. Túto zúženú definíciu pre potreby zákona, administrácie výkonu CDR (vrátane evidencie činnosti) je potrebné brať do úvahy aj pri rozhovoroch a ich interpretácii. Ďalej definuje osamostatnenie sa ako „zabezpečenie si bývania a schopnosť samostatne sa žiť“ (§ 55 ods. 2) a zároveň ukladá povinnosť vypracovania plánu prípravy na osamostatnenie sa mladého dospelého, ako aj náležitosti odbornej individuálnej práce s rodiňou.

Z hľadiska nástrojov, resp. možností na uľahčenie procesu osamostatnenia sa, Zákon o sociálnoprávnej ochrane detí zároveň definuje tzv. jednorazový príspevok na uľahčenie osamostat-

nenia sa mladého dospelého, ktorý je určený vo výške 15-násobku sumy životného minima pre nezaopatrené dieťa (§ 68 ods. 1); možnosť zotrvať v CDR najdlhšie do 25. roku, na požiadanie mladého dospelého do dvoch rokov od dovŕšenia plnoletosti, v prípade pokračovania v sústavnej príprave na zamestnanie či z dôvodov, že si aj po uplynutí lehoty na podanie žiadosti (tzn. do dvoch rokov) nedokázal zabezpečiť bývanie a živobytie (§ 55 ods. 1 - 7). Pokračovanie v poskytovaní starostlivosti pobytovou formou alebo ambulatnou formou (poradenstvo) je možné po vzájomnej dohode na pravidlách a predpokladá sa vypracovanie plánu osamostatnenia.

Z hľadiska nastavenia sociálnej politiky je v tejto súvislosti dôležitý aj Zákon o sociálnych službách, ktorý pokrýva rôzne formy krízovej intervencie v oblasti bývania. Domov na polceste je definovaný ako druh sociálnej služby, ktorá sa poskytuje „na určitý čas fyzickej osobe v nepriaznivej sociálnej situácii (...), ktorá nemá zabezpečené ubytovanie po skončení poskytovania sociálnej služby v inom zariadení, po skončení náhradnej starostlivosti alebo po skončení ochrannej výchovy“ (§ 27 ods. 1). Rovnaký zákon taktiež pre osoby v nepriaznivej životnej situácii definuje nocľaháreň (§ 25) a útulok (§ 25), taktiež ako prechodné núdzové formy ubytovania. Zákon o sociálnych službách zároveň obsahuje paragraf o podpore samostatného bývania, v ktorom je definovaný ako „sociálna služba na podporu samostatnosti, nezávislosti a sebestačnosti fyzickej osoby zameraná najmä na pomoc pri prevádzke domácnosti, pomoc pri hospodárení s peniazmi, podporu pri

organizovaní času, podporu pri zapojení sa do spoločenského a pracovného života, podporu rozvoja osobných záujmov, predchádzanie a riešenie krízových situácií, podporu spoločensky primeraného správania“ (§ 57 ods. 1), je to teda sociálna služba, ktorá spája podporu v oblasti bývania a zároveň individuálne nastavené sociálne poradenstvo pre klientov a klientky, ktorí potrebujú pomoc pri osamostatňovaní sa.

Druhá oblasť relevantných politík sa týka problematiky rozvoja bývania a zároveň aj problematiky bezdomovectva. Kľúčovým koncepčným dokumentom je najmä Koncepcia štátnej bytovej politiky, ktorá sleduje ciele sociálneho a cenovo dostupného bývania, a to najmä pre znevýhodnené skupiny obyvateľstva (Ministerstvo dopravy a výstavby SR, 2015). Okrem toho je potrebné spomenúť aj Koncepciu prevencie a riešenia bezdomovectva, ktorá je momentálne stále v štádiu príprav a odbornej diskusie v gescii MPSVaR, a má ambíciu komplexne riešiť problematiku bezdomovectva (Ondrušová & Fico, 2018).

Štátny fond rozvoja bývania (ŠFRB) predstavuje jeden z ekonomických nástrojov, ktorý je určený práve na riešenie situácie znevýhodnených skupín v oblasti bývania. ŠFRB ponúka výhodnejšie podmienky pre čerpanie úveru na zaobstaranie bytu alebo domu aj odchovancom detských domovov (upravené § 6 ods. 4b zákona č. 150/2013 Z. z. o Štátnom fonde rozvoja bývania), záujem o tento nástroj je však veľmi malý. „K obstaraniu bytu alebo rodinného domu majú odchovanci a odchovankyne detských domovov možnosť využiť

úver ŠFRB. Odchovanci a odchovankyne a ťažko zdravotne postihnuté osoby môžu žiadať o úver vo výške 100 % obstarávacej ceny (najviac však do 80 000 EUR) pri výške úroku 1 % a dĺžke splácania až do 40 rokov. Od roku 2016 do roku 2018 eviduje ŠFRB spolu 13 žiadostí od odchovancov a odchovankyň detských domovov, na základe ktorých bolo poskytnutých 12 úverov vo výške 667 210 EUR.“ (Riečanský, 2019) Aj preto je dôležitou súčasťou tohto výskumu otázka, či o tejto možnosti cieľová skupina vie, a ako hodnotí jej prístupnosť.

Ďalším nástrojom, ktorý by mal zvýšiť cenovú dostupnosť bývania, je sociálne bývanie definované v zákone č. 443/2010 Z. z. o dotáciách na rozvoj bývania a o sociálnom bývaní ako „bývanie obstarané s použitím verejných prostriedkov určené na primerané a ľudsky dôstojné bývanie fyzických osôb, ktoré si nemôžu obstarat' bývanie vlastným pričinením a spĺňajú podmienky podľa tohto zákona. Sociálne bývanie je aj bývanie alebo ubytovanie financované s použitím verejných prostriedkov a poskytované v rámci starostlivosti podľa osobitných predpisov.“ Na jednej strane je definícia založená na vymedzení zdroja financovania pomerne široká, na strane druhej vymedzuje prijímateľov ako tých, ktorí si nemôžu obstarat' bývanie iným spôsobom a podčiarkuje sociálne bývanie ako krízový nástroj, nie systematické riešenie pre rôzne skupiny obyvateľov. Zákon tiež upravuje podmienky oprávnených žiadateľov o sociálne bývanie cez stanovenie maximálnej hranice príjmov a uvádza aj niekoľko špecifických skupín, medzi inými aj odchovancov a odchovankyne z CDR. Poskytovatelia sociálneho bývania si určujú dopĺňajúce kritériá či priority podporované skupiny.

3. Metodológia výskumu

Výskumná úloha zameraná na možnosti mladých dospelých z CDR uplatňovať si právo na bývanie je rozdelená do dvoch fáz. Prvá fáza je postavená na mapovaní problematiky a identifikácii kľúčových aktérov, problémov a výziev na národnej a regionálnej úrovni. Táto fáza bola realizovaná v priebehu novembra a decembra 2020 prostredníctvom série expertných rozhovorov so sociálnymi pracovníkmi a pracovníčkami, ktorí s cieľovou skupinou pracujú. Analytická časť výskumnej správy prináša kľúčové závery práve z prvej fázy, na ktorú bude v roku 2021 nadväzovať druhá fáza výskumu.

Vzhľadom na obmedzenú vzorku respondentov a respondentiek, ktorá čiastočne vyplýva aj z aktuálnych limitov pri realizácii terénneho výskumu v súvislosti s pandemiou COVID-19, a tým pádom aj pri možnosti zahrnúť priamo cieľovú skupinu mladých

dospelých do vzorky, je nevyhnutná opatrnosť pri generalizovaní záverov. Napriek tomu však ide o dôležitú výskumnú sondy do problematiky, keďže detailná analýza skúseností respondentov a respondentiek ponúka možnosť identifikovať vhodné prístupy, akými Stredisko, ale aj ďalší relevantní aktéri môžu ďalej tému rozvíjať a angažovať sa v nej po výskumnej a advokačnej stránke.

Cieľom prvej fázy je zároveň identifikovať potenciálne výskumné problémy pre druhú fázu s ambíciou prostredníctvom prípadových štúdií poskytnúť hlbšie porozumenie a detailné vysvetlenie niektorých aspektov problematiky uplatniteľnosti práva na bývanie pre mladých dospelých z CDR, ktoré boli v prvej fáze identifikované ako kľúčové.

Nasledujúca kapitola približuje metodológiu prvej fázy výskumu.

3.1 Metodológia mapovania prístupu mladých dospelých k bývaniu

Prvá fáza výskumu, ako je uvedené vyššie, mapovala faktory a výzvy, ktoré sú kľúčové v kontexte Slovenskej republiky v troch rovinách:

- a) definovanie trajektórie prechodu detí a mladistvých z prostredia CDR do samostatného života, vrátane identifikovania zlomových momentov v živote detí a mladých ľudí vyrastajúcich v CDR, ktoré priamo či nepriamo vplyvajú na ich schopnosti nájsť si (stabilné) bývanie po opustení CDR;
- b) identifikácia faktorov ovplyvňujúcich zraniteľnosť či znevýhodnenie cieľovej skupiny detí a mládeže vyrastajúcej v CDR, so zameraním na ich možnosti a príležitosti na bývanie, vrátane analýzy kontextuálnych faktorov či legislatívy, ktoré tieto možnosti a príležitosti ovplyvňujú či formujú;
- c) identifikovať možnosti, príležitosti či nástroje (alebo ich nedostatok), ktoré v jednotlivých fázach pre nich sú k dispozícii, a zároveň tým aj identifikovať "diery" v záchrannnej sieti.

Pri analýze dostupných nástrojov sociálnej práce zohľadňujeme praxi prístupov *housing first* a *rapid re-housing*, ktorých kľúčovým predpokladom je chápanie bývania ako ľudskoprávnej otázky. Bývanie je teda považované za nevyhnutný predpoklad ďalších podporných aktivít pre ľudí bez domova, ktorý následne ovplyvňuje mieru úspešnosti pri hľadaní práce či všeobecne pri začleňovaní do spoločnosti. Práve pri cieľovej

skupine mladých dospelých z CDR je pritom otáznou nielen to, do akej miery má cieľová skupina prehľad a vedomosti o možnostiach a príležitostiach, ktoré po opustení CDR majú k dispozícii, či do akej miery sú vôbec existujúce mechanizmy pre cieľovú skupinu prístupné; ešte podstatnejšie je to, že v tomto ohľade nemajú rovnaké príležitosti ako ich rovesníci. Pri analýze „prístupnosti“ sa zameriavame na adresnosť nástrojov, ktorých cieľom má byť zlepšenie dostupnosti bývania pre všetky skupiny obyvateľstva, najmä tie, ktoré môžeme v tomto ohľade považovať za znevýhodnené. Pozeráme sa na to, do akej miery majú mladí dospelí reálnu možnosť ich využívať a aké prekážky im v tom bránia.

Výskumná úloha bola realizovaná prostredníctvom série pološtruktúrovaných expertných rozhovorov, ktoré sú považované za kľúčový zdroj dát pre mapovanie a analýzu skúseností a poznatkov pracovníkov a pracovníčok z terénu, ktorí s cieľovou skupinou pracujú. Oslovení boli sociálni pracovníci a sociálne pracovníčky z CDR (graf 7, znázornené ako kategória „CDR“), prípadne pracovníci a pracovníčky z domovov na polceste ako kľúčovej formy krízovej intervencie pre mladých dospelých z CDR v oblasti bývania (kategória „DNP“), a tiež z mimovládnych či charitatívnych organizácií, ktoré s cieľovou skupinou mladých dospelých z CDR pracujú aj v neformálnom prostredí (kategória „iné“). Respondenti a respondentky boli oslovení metódou snehovej gule, pri ktorej oslovení účastníci pomáhali identifikovať ďalších účastníkov relevantných pre výskum. Ide o metódu, ktorá je vzhľadom na pomerne špecifickú cieľovú skupinu respondentov pre kvalitatívny výskum vhodnejšia než iné metódy výberu responden-

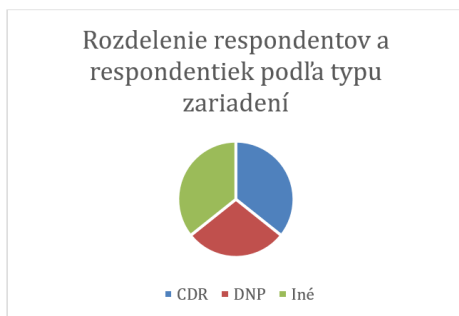
tov. Zároveň bol kladený dôraz na rôznorodosť inštitucionálnej afiliácie respondentov a respondentiek, ale aj zaistenie rovnomerného zastúpenia rôznych regiónov Slovenska.

Vzhľadom na počet zrealizovaných expertných rozhovorov (14)⁷ nie je ambíciou tohto výskumu závery generalizovať či zameriavať pozornosť na to, či existujú rozdiely vo vnímaní problematiky medzi jednotlivými skupinami respondentov a respondentiek, bola však zaistená rôznorodosť vzorky z geografického hľadiska a z hľadiska povahy sociálnej

práce (t.j. práca s mladými dospelými z CDR pred odchodom z CDR aj po ňom) v snahe zachytiť čo najširšie spektrum skúseností relevantných pre rôzne fázy života mladých dospelých. Rozhovory boli vzhľadom na pretrvávajúcu pandémiu COVID-19 uskutočnené telefonicky, prípadne online; respondenti a respondentky boli vopred upovedomení/é o vyhotovení audiozáznamu a boli požiadaní/é o vyslovenie súhlasu s nahrávaním; nahrávky aj následné prepisy boli anonymizované a spracované v súlade s nariadeniami GDPR.

Graf 7: Rozdelenie respondentov a respondentiek podľa regiónov
Zdroj: autorky

Graf 8: Rozdelenie respondentov a respondentiek podľa typu zariadení
Zdroj: autorky

⁷ Anonymizovaný zoznam respondentov a respondentiek vrátane kľúčových charakteristík týkajúcich sa typu zariadení a regiónov je uvedený v prílohe č. 2.

Rozhovory s respondentami a respondentkami pokrývali rôzne fázy osamostatňovania sa mladých dospelých z CDR (pred dosiahnutím plnoletosti, v momente dosiahnutia plnoletosti a po dosiahnutí plnoletosti) naprieč štyrmi oblasťami: (1) aktéri, tzn. odpoveď na otázku “kto?”; (2) nástroje, tzn. odpoveď na otázku “ako?”; (3) faktory úspešnosti/heúspešnosti, tzn. odpoveď na otázku “prečo?”; a (4) legislatíva a strategické dokumenty, tzn. odpoveď na otázku “v akých podmienkach?”. Rozhovor bol zároveň vedený tak, aby kládol rovnomernú

pozornosť všetkým trom identifikovaným fázam (pred dovŕšením plnoletosti, v momente dovŕšenia plnoletosti a po dovŕšení plnoletosti), ako aj všetkým štyrom identifikovaným oblastiam (kto, ako, prečo a v akých podmienkach). V rámci analýzy obsahu rozhovorov boli identifikované a následne nakódované ucelené tvrdenia respondentov a respondentiek týkajúce sa jednotlivých fáz osamostatňovania sa, kľúčových faktorov v procese a taktiež prístupnosti existujúcich nástrojov riešenia bývania.

Tabuľka 3: Grafické zobrazenie štruktúry rozhovorov

	1. Aktéri (kto?)	2. Nástroje (ako?)	3. Faktory (prečo?)	4. Legislatíva (v akých podmienkach?)
1. Prípravná fáza (pred dosiahnutím plnoletosti)				
2. Moment dovŕšenia plnoletosti				
3. Fáza vstupu do samostatného života (po dosiahnutí plnoletosti)				

V snahe vytvoriť čo najkomplexnejší obraz o „trajektórii“, ktorou mladí dospeli z CDR prechádzajú v čase osa-

mostatnenia sa a hľadania si vlastného bývania, boli expertné rozhovory analyzované v dvoch rovinách:

- 1 Chronologické mapovanie**, tzn. rozfázovanie prechodu z prostredia CDR do samostatného života. Možnosti a príležitosti cieľovej skupiny boli analyzované podľa toho, v ktorej fáze boli respondentami a respondentkami vnímané ako relevantné, prípadne kľúčové. Za zlomový moment bol z hľadiska tohto výskumu považovaný (a následne v expertných rozhovoroch aj potvrdený) moment dosiahnutia plnoletosti. Tri kľúčové fázy tohto procesu sú teda v tomto výskume stanovené nasledovne: (1) *prípravná fáza*, tzn. obdobie (nielen) bezprostredne pred dovŕšením plnoletosti mladého dospelého (vrátane dlhodobej prípravy detí na samostatný život a nadobúdanie rôznych zručností); (2) *fáza odchodu*, resp. moment dosiahnutia plnoletosti, kedy sa dieťa musí rozhodnúť, či z CDR odíde, alebo dočasne ostane; a (3) *fáza vstupu do samostatného života*, tzn. fáza, ktorá nastáva po definitívnom opustení prostredia CDR. Prostredníctvom expertných rozhovorov sa zároveň podarilo identifikovať spektrum ďalších faktorov, ktoré sú v procese osamostatňovania sa a prechodu vyššie rozfázovanou trajektóriou vnímané sociálnymi pracovníkmi a pracovníčkami ako kľúčové a determinujúce.
- 2 Mapovanie možností a príležitostí** na riešenie bývania po odchode z CDR a tiež identifikácia problematických bodov, ktoré sú respondentami a respondentkami vnímané ako prioritné z hľadiska ďalších návrhov na riešenie situácie mladých dospelých z CDR a z hľadiska ďalšieho výskumu a potreby dát a analytických materiálov. Vychádzajúc z predpokladu, že v každej z vyššie definovaných fáz existuje unikátny súbor možností a príležitostí, ktoré dieťa a mladý dospelý môže využiť a ktoré má k dispozícii, jednotlivé fázy budú zároveň ďalej analyzované naprieč štyrmi oblasťami: (1) aktéri; (2) nástroje; (3) faktory úspešnosti/neúspešnosti; a (4) legislatíva a strategické dokumenty.

S ohľadom na použité metódy a zdroje dát je nevyhnutné zdôrazniť limity a obmedzenia výskumu. Výsledky v tejto časti výskumnej úlohy nie sú a nemôžu byť vzhľadom na veľkosť a nereprezentatívny vzorky interpretované ako analýza prevládajúcich postojov. Rovnako nemajú ambíciu hodnotiť efektívnosť či vhodnosť použí-

vaných nástrojov, keďže vzhľadom na ciele výskumu bola pozornosť zameraná v prvom rade na ich prístupnosť, resp. subjektívne vnímanie sociálnych pracovníkov a pracovníčok, či sú alebo nie sú tieto nástroje k dispozícii pre cieľovú skupinu mladých dospelých z CDR.

4. Analytická časť

Na základe analýzy skúseností, postrehov a priorít prezentovaných sociálnymi pracovníčkami a pracovníkmi počas expertných rozhovorov sme identifikovali niekoľko oblastí, ktorým by sa v ďalších výskumných a advokačných aktivitách mala venovať väčšia pozornosť. Nadväzujúc na vyššie uvedenú štruktúru, ktorá pomáhala zarámcovať pološtruktúrované rozhovory v snahe pokryť všetky kľúčové

aspekty problematiky, sú zistenia v tejto kapitole prezentované v štyroch častiach: (1) existujúce nástroje riešenia bývania pre mladých z CDR v kontexte existujúcich politík a legislatívy; (2) prístupnosť týchto nástrojov pre mladých dospelých z CDR; (3) faktory úspešnosti a neúspešnosti pri hľadaní si stabilného bývania; a (4) kľúčoví aktéri v jednotlivých fázach procesu osamostatňovania sa.

4.1 Možnosti riešenia bývania mladých dospelých z CDR

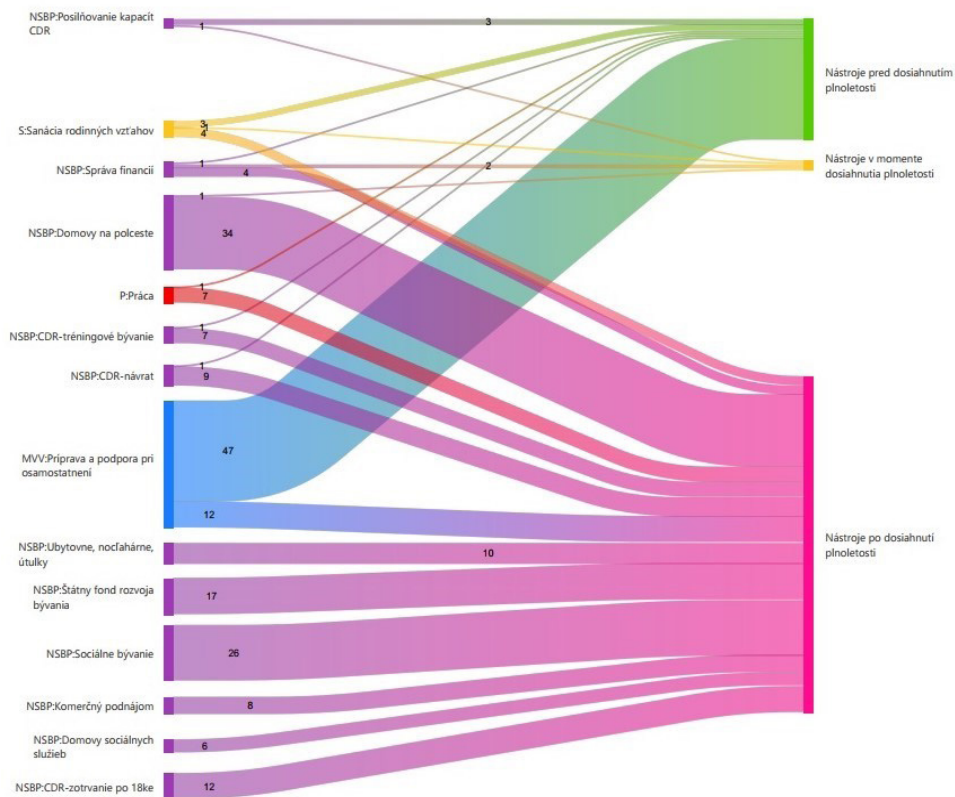
Pri bližšom pohľade na to, aké stratégie riešenia situácie s bývaním⁸ po odchode z CDR vnímajú sociálni pracovníci a pracovníčky ako kľúčové, sme zistili, že ich odpovede je možné zhrnúť do štyroch kategórií - vid' graf 9, ktorý znázorňuje frekvenciu tvrdení označujúcich identifikované možnosti riešenia bytovej situácie vo vzťahu k fázam osamostatňovania. V prvej, najpočetnejšej skupine ide o *nástroje* sociálnej a bytovej politiky v pravom zmysle slova, ktoré ponúka štát, resp. sociálny systém, na to, aby mladým dospelým z CDR ako rizikovej skupine pomohol v procese osamostatňovania sa. Do tejto skupiny môžeme zaradiť napríklad domovy na polceste, zvýhodnené pôžičky poskytované Štátnym fondom rozvoja bývania (ŠFRB), sociálne nájomné bývanie, domovy sociálnych služieb alebo možnosť zotrvať alebo na základe novej zmeny legislatívy aj vrátiť

sa do CDR po dovŕšení plnoletosti či možnosť zotrvať v istej forme tréningového bývania, ktoré niektoré CDR poskytujú svojim odchovancom. Do tejto skupiny zároveň spadajú existujúce pravidlá a nariadenia, ktoré vo všeobecnosti determinujú prácu s mladými dospelými z CDR a prípravu na osamostatňovanie. Hovoríme tu napríklad aj o skvalitňovaní prostredia CDR, vrátane podpory sociálnych pracovníkov a pracovníčok a posilňovanie (personálnych) kapacít CDR. Viacerí respondenti taktiež zdôrazňovali rezervy pri nastavení pravidiel, ktoré tieto nástroje v procese osamostatňovania sa mladých dospelých definujú – napríklad v tom, ako je nastavený systém podporného financovania a spravovania financií mladých dospelých v momente dosiahnutia plnoletosti. Vychádzajúc z pozorovaní respondentov ide zároveň o jeden z kritických momentov, pri ktorom

⁸ Napriek tomu, že respondenti a respondentky boli dotazovaní/é na nástroje, ktoré sú prístupné mladým dospelým z CDR pri riešení bývania po osamostatnení sa, z grafu 8 je vidieť, že respondenti a respondentky nehovorili iba o nástrojoch, ale o možnostiach na zlepšenie situácie cieľovej skupiny v oblasti práva na bývanie všeobecne.

je potrebná širšia odborná diskusia. „A kde vnímam najväčšie diery pri týchto mladých dospelých je v prvom rade sociálny systém, (...) ja viem, že dostanú odchodné, ale nemyslím si, že je to správna forma dať im 900 eur a chodť. Malo by to byť... dlhodobé viem, že sa diskutuje aj o tom, že

by to malo byť napríklad aj na nejaké bývanie, alebo nejak to proste rozdeliť na niečo iné, pretože to odchodné sa väčšinou po dvoch týždňoch minie na samé hlúposti, pretože oni konečne tú slobodu pocítili. Takže toto mi nepríde ako vhodná forma.“ (R9)⁹

Graf 9: Prehľad nástrojov a ich relevantnosti v jednotlivých fázach odchodu z CDR podľa sociálnych pracovníkov a pracovníčok
Zdroj: autorky

Výsvetlivky: NSBP: kategória nástroje sociálnej a bytovej politiky; MVV: kategória metódy vzdelávania a výchovy; S: kategória sanácia rodinných vzťahov; P: kategória práca.

⁹ Takéto naviazanie finančných prostriedkov na konkrétne účely použitia by naďalej potvrdzovalo spochybňovalo možnosti samostatného rozhodovania mladých dospelých z CDR, a preto z pohľadu Strediska nie je možné takéto riešenie považovať za vhodné a rešpektujúce dôstojnosť.

Druhú skupinu tvoria kategórie, ktoré môžeme súhrnne označiť skôr ako *metódy vzdelávania a výchovy*, resp. otázky súvisiace skôr s metodikou práce s cieľovou skupinou mladých dospelých z CDR v procese osamostatňovania sa a prípravy na osamostatnenie sa. Do tejto skupiny môžeme zaradiť kategóriu súhrnne nazvanú ako vzdelávanie, resp. príprava na osamostatnenie. Napriek tomu, že v tomto prípade nemôžeme hovoriť priamo o *nástrojoch* riešenia bývania, z pomerne významného zastúpenia týchto odpovedí je možné vyčítať, že podľa sociálnych pracovníkov a pracovníčok ide o dôležité aspekty podporného a pomocného systému pre mladých dospelých, pokiaľ ide o možnosti bývania po odchode z CDR, ale aj širšieho spektra kompetencií pre život: „My máme takzvanú skupinovú prácu, tam robíme také vzdelávanie, alebo tomu vravíme napredovanie vo svete, ktorý sotva prežíva. A vlastne v tom napredovaní, v tom vzdelávaní, sa snažíme tým mladým ľuďom ukázať, je to také bu-

dovanie zdrojov, lebo títo mladí ľudia nemajú prácu, nemajú financie a oni vravia, že sú chudobní a my sa snažíme ukázať im áno, že nemáš peniaze, áno, je to problém, ale sú ešte aj iné zdroje, ktoré treba rozvíjať. Napríklad emocionálny zdroj, fyzický, zdravotný, duchovný a tak ďalej. A na tých neformálnych stretnutiach o tých jednotlivých zdrojoch hovoríme, pretože sa stáva, že títo mladí ľudia napríklad nastúpia do práce a po mesiaci povedia a mne sa tá práca nepáči, tam treba chodiť na nočné. Čiže chýba im vytrvalosť, čiže my vravíme, že tento zdroj treba rozvinúť, treba ho budovať. Proste v tej práci musíš vydržať aspoň tri mesiace a ak budeš mať možno novú prácu, potom môžeš zmeniť tú prácu.“ (R7) Poukazuje to tiež na nevyhnutnosť intenzívnejšej podpory pre CDR v budovaní, ale najmä v udržiavaní podporného systému (napr. programov budovania reziliencie, osobného rastu či vzdelávania všeobecne) a zároveň na nezastupiteľnú úlohu mimovládneho sektora. Z grafu 9, ktorý naznačuje frekvenciu tvrdení označujúcich vzdelávanie a prípravu mladých dospelých ako nástroj riešenia situácie s bývaním, je zároveň možné vyzorovať, že sociálni pracovníci a pracovníčky vnímajú vzdelávanie mladých dospelých a ich praktickú prípravu ako kriticky dôležitú zložku (a to najmä v období pred opustením CDR). To však pravdepodobne priamo súvisí aj s tým, že ide o nástroj, ktorý majú z povahy svojej práce ako jediný priamo pod svojou kontrolou, a teda vedia jasne pomenovať možnosti zlepšenia.

Ako tretiu skupinu sme identifikovali tvrdenia, ktoré sa týkajú sanácie rodinných vzťahov. Ide o opatrenia, ktoré umožňujú mladým dospelým návrat do biologickej rodiny, ak taká možnosť existuje: „veľmi sa snažíme, ak je to čo len trochu možné, o podporu rodinných väzieb a súrodeneckých väzieb. Proste ak vieme, že je na čom stavať v rámci toho terénu, tak naozaj podporujeme tú rodinu, stretávame sa s nimi. Chodíme v rámci terénnej sociálnej práce k nim, umožňujeme krátkodobé pobyty dieťaťa, umožňujeme kontakty tu v centre. Je to jedno, či je to osobnou, písomnou, telefonicou formou. Pozývame tých rodičov a rodiny na podujatia. Zaangažujeme ich do toho, aby podporovali také tie ich rodičovské zručnosti v určitom smere a dáme tomu aj také, aby vedeli, aké sú ich práva a povinnosti. Čiže toto všetko robíme.“ (R3) Nejde pritom iba o jednu z možností riešenia bývania po opustení CDR, ale zároveň to zdôrazňuje kľúčovú úlohu rodiny a blízkeho okolia ako podpornej siete, nevyhnutnej pre úspešné osamostatnenie sa (viď nižšie podkapitulu zameranú na determinujúce faktory): „V rámci stretnutia rodinného kruhu umožňujú sa stretnúť naozaj širokej rodine u konkrétneho dieťaťa a tým aj zlepšiť sociálnu situáciu, a zlepšiť aj tú sanáciu, aby sa to dieťa mohlo vrátiť do svojej rodiny. Čiže práve preto tam je dôležitá tá práca odborného tímu, samozrejme v spolupráci s rodinou, ale aj širšou rodinou. Čiže ak nie sú rodičia alebo sú, tak je dôležité, aby sa pracovalo dokonca aj so starými rodičmi, ak teda dieťa má.“ (R1)

Posledná, štvrtá skupina, ktorú znázorňuje graf 9, je kategória, ktorá je

v tejto štúdií súhrnne nazvaná ako práca, tzn. ide o prípady, kedy respondenti vnímajú schopnosť nájsť a najmä udržať si prácu ako hlavný nástroj, ktorý ďalej determinuje schopnosť nájsť si a udržať si stabilné a bezpečné bývanie: „Pretože ak raz nemáte prácu, tak akékoľvek bývanie vám niekto dá, tak jednoducho nemáte si ho s čím platiť. A dneska neexistuje zadarmo bývanie.“ (R7). Prípadne, prácu vidia ako prostriedok k nájdaniu si bývania vzhľadom na to, že niektorí zamestnávateľia bývanie pre svojich zamestnancov poskytujú: „My sa snažíme už s deťmi napríklad perspektívne riešiť od 15 rokov, keď tuto deti, teda nie so špeciálnymi potrebami, ale z bežných škôl... snažíme sa hľadať a nachádzať také profesie, ktoré sú perspektívne aj z toho hľadiska, že núkajú aj počas tej prípravy na to povolanie nejaké sprevádzanie a aj potom napríklad garantujú prácu a bývanie. Napríklad v Podbrezovej sú železiarne a podobné veci.“ (R11). Napriek tomu, že vzhľadom na frekvenciu tvrdení podľa grafu 9 nejde o najčastejšie zastúpenú kategóriu tvrdení, je nevyhnutné túto perspektívu zdôrazniť. Na jednej strane totiž schopnosť nájsť a udržať si stabilnú prácu je na schopnosť nájsť a udržať si stabilné bývanie priamo naviazaná a je to zároveň neoddeliteľná súčasť prípravy na osamostatnenie. Na druhej strane však prílišné zdôrazňovanie práce a jej kladenie do centra pozornosti pri snahách o riešenie bývania pri ľuďoch v rizikových situáciách nesie riziko prehľadania iných dôležitých faktorov a zároveň tým oslabuje ľudskoprávny rozmer problematiky. „Potom sa pre mnohých sociálnych pracovníkov javí ako riešenie

to, že pomôžu týmto mladým ľuďom nájsť prácu, ktorá nejakým spôsobom zahŕňa ubytovanie. Ale ubytovanie nie je bývanie a to je úplne, akože úplne iná kategória. Takže sa len ako keby predlžuje tá ich negatívna skúsenosť so životom, buď s inštitúciou, alebo v nejakom provizóriu.“ (R2) Z pohľadu ďalšej analýzy efektivity a funkčnosti existujúcich podporných a pomocných sietí pre mladých dospelých je takáto perspektíva problematická aj s ohľadom na faktory, ktoré respondenti a respondentky označujú za kľúčové v oblasti práva na bývanie pri mladých dospelých z CDR, čo bude predmetom nasledujúcej podkapitoly. „Ja stále tvrdím, že zamestnanie je cesta k bývaniu. Lebo ak máte prácu, tak si viete poriešiť veci. Ak ju nemáte, tak ktokoľvek z nás, kdekoľvek, či budeš mať vysokú školu, alebo nie, tak jednoducho ten byt, alebo to bývanie nedostat.“ (R7)

Okrem identifikovania nástrojov pred a po dosiahnutí dospelosti je tu zároveň aj samotný moment dosiahnutia plnoletosti, ktorý je vo všeobecnosti vnímaný ako mimoriadne dôležitý mílnik. „Dieťa častokrát to neustojí, je to príliš lákavé. Celý život tam niekto bol, celý život mi tu niekto určoval istým spôsobom, aj keď sa to snažíme robiť takou formou, aby to dieťa

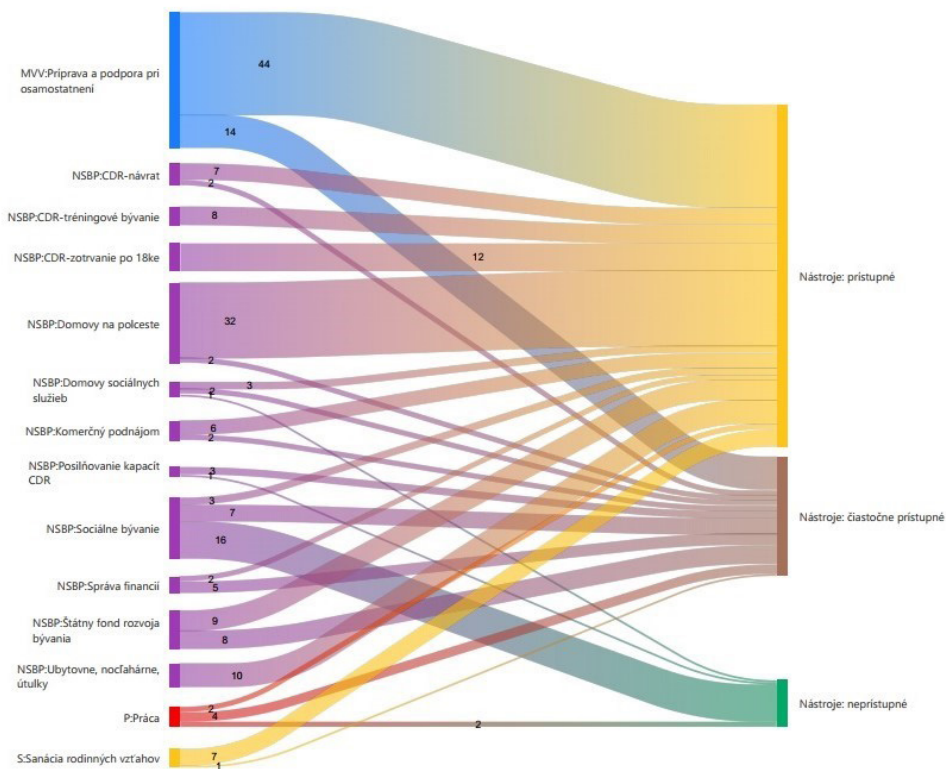
vnímalo ako podporu. Tak to dieťa to vlastne... je tu niekto, kto mi organizuje život, kto mi určuje a tá túžba po tej slobode proste tam je. Sú tam samozrejme v rámci toho aj pravidlá. Proste to dieťa tam môže za istých pravidiel, keď niečo dodržiava. A oni sa už často do tých pravidiel niektorí nevedia zmestiť, aj keď nie sú nejaké extrémne, alebo čo, ale aj tak je to niekedy pre nich zťažko. A tá túžba po tej slobode je príliš lákavá.“ (R14). To predstavuje výzvu najmä v prípade, ak mladý dospelý nemá dokončenú strednú školu. „Ja si pamätám, ešte s mojou bývalou kolegyňou sme veľmi často prosili, vtedy to boli detské domovy, aby nepúšťali mladých dospelých z decákov, ktorí nemajú ukončenú strednú školu. Toto sme strašne veľa o tom diskutovali.“ (R9). Napriek tomu, že samotný moment osamostatnenia je ťažké porovnávať s oveľa dlhšími fázami pred ním a po ňom, graf naznačuje, že práve otázka financií (a nakladania s nimi), sanácia rodinných vzťahov (a možnosť vrátiť sa k rodine) spolu so schopnosťou a kapacitami CDR poskytovať intenzívnu podporu a pomoc v tomto zlomovom momente sa javia ako kľúčové a sú vnímané ako silne previazané práve s momentom dosiahnutia plnoletosti, a tým pádom aj možnosti robiť vlastné rozhodnutia.

4.2 Prístupnosť možností riešenia problematiky bývania mladých dospelých po odchode z CDR

Graf 10 poskytuje prehľad nástrojov rozdelených podľa toho, ako je respondentami a respondentkami vnímaná ich prístupnosť. Zatiaľ čo graf 9 ukazuje relevantnosť niektorých nástrojov z chronologického hľadiska, rozdelenú podľa fáz pred dosiahnutím plnoletosti, v momente dosiahnutia plnoletosti a po dosiahnutí plnoletosti a/alebo odchode z CDR, graf 10 sa podrobnejšie zameriava na to, ktoré z identifikovaných nástrojov vnímajú respondenti a respondentky ako prístupné pre cieľovú skupinu

mladých dospelých z CDR a ktoré, naopak, v praxi prístupné nie sú.

Okrem kategórie vzdelávania, ktorej prístupnosť súvisí s tým, že vzdelávanie a príprava na osamostatnenie prebieha povinne pre všetkých mladých dospelých pred odchodom z CDR, za najprístupnejšie respondenti a respondentky považujú domovy na polceste, ubytovne a nocľahárne, či domovy sociálnych služieb. Nástroje krízovej intervencie, ktoré by mali byť vnímané ako po-

Graf 10: Prehľad nástrojov podľa toho, ako je vnímaná ich prístupnosť pre cieľovú skupinu podľa sociálnych pracovníkov a pracovníčok

Zdroj: autorky

Vysvetlivky: NSBP: kategória nástroje sociálnej a bytovej politiky; MVV: kategória metódy vzdelávania a výchovy; S: kategória sanácia rodinných vzťahov; P: kategória práca.

sledná inštitúcia na zachytenie mladých dospelých, ktorí prepadávajú cez *záchrannú sieť* z hľadiska procesu osamostatňovania sa, sú teda vnímané ako bežný a často dokonca jediný prístupný nástroj: „Takže viera je, že áno, domovy na polceste riešia krízovú situáciu, ale mali by riešiť krízovú situáciu tých, ktorí sú schopní osamostatnenia sa, pričom my musíme pracovať aj s ľuďmi, ktorí reálne by patrili do podporovaného bývania, dajme tomu zariadenia podporovaného bývania.“ (R4) To sa týka aj ubytovní a nocľahárňí: „Detský domov teda má povinnosť pripraviť na prácu nejakú, alebo zohnať nejakú prácu, alebo teda aj nejaké ubytovanie. Len mnohokrát je to, pravdupovediac, nejaká ubytovňa, kde sú robotníci, kde sú starší ľudia, kde je alkohol, alebo sú to nejaké útulky, z ktorých po jednom, dvoch dňoch doslova zdrhnú. Proste odídu, pretože nevedia tam si zvyknúť.“ (R12). Okrem toho sú domovy na pol ceste aj domovy sociálnych služieb iba ďalšia forma inštitucionalizovaného ubytovania, ktoré je síce v krízových situáciách mimoriadne dôležité, avšak de facto nejde o samostatné bývanie: „Čiže aj tá starostlivosť, ktorá týmto ľuďom má byť poskytnutá, musí s týmto všetkým rátať, ako keby následne ten krok Bé. Takže preto si práve my myslíme, že domovy na polceste sú určite veľkou pomocou,

ale aj tie, opäť, sú nejakým režimovým zariadením, opäť je to pobytová služba.“ (R2). Vo viacerých prípadoch však iné ako vyššie uvedené krízové formy bývania nie sú vnímané ako prístupné čo poukazuje na to, že snaha o zabezpečenie práce pre mladých dospelých nevedie automaticky k stabilným formám bývania, ale často len k ďalším provizórnym a dočasným riešeniam.

Rovnako treba zdôrazniť to, že sociálne bývanie ako nástroj sociálnej politiky je zo skúseností sociálnych pracovníkov a pracovníčok vnímané ako prevažne nedostupné, a to napriek tomu, že ho zároveň vnímajú ako efektívny až nevyhnutný nástroj pre takú znevýhodnenú skupinu z pohľadu uplatňovania práva na bývanie, akou sú mladí dospelí z CDR. Sociálne bývanie spojené s dlhodobou a individuálnou podporou je ako forma štartovacieho bývania pre klientov, ktorí nemajú podpornú sieť rodiny či priateľov alebo bojujú s rôznymi formami traumy či psychických problémov (čo, ako ukazuje graf 11 v nasledujúcej podkapitole, je zároveň vnímané ako jeden z najdôležitejších determinujúcich faktorov), považované respondentami a respondentkami za najvhodnejšiu formu riešenia bytovej situácie mladých dospelých z CDR, pre ktorých je nevyhnutná istá podpora sociálnych pracovníkov a pracovníčok aj po odchode z CDR:

„Takže naša predstava napríklad je, a či už je to pri podpore mladých dospelých alebo aj rodín v bývaní, tak by sa svojím ako keby charakterom práce mala bližšie k centráram včasnej intervencie. Ktoré vlastne sú založené vyslovene na tej multidisciplinarite a práci doma s klientom v intenzite, ktorú potrebujú. A to všetko sú vlastne princípy prístupu housing first. Takže vidíme obrovský potenciál v službe podpora samostatného bývania, ktorá by vlastne mala byť ale rozvíjaná multidisciplinárne, tak aby u týchto klientov alebo u týchto konkrétne mladých ľudí z detských domovov, ak majú vysokú mieru potrieb, dokázala zastrešiť čo najviac ich potrieb. V jednom

tíme odbornom. Ak sú to klienti, ktorí možnože nemajú takú vysokú mieru potrieb, tak tam sa dá uvažovať aj o sociálnej práci a len napríklad podpore psychologickkej. Takže to je tá kľúčová oblasť. A potom rozvoj sociálneho nájomného bývania, aby tam došlo k takému uvedomeniu si, že vlastne veľká skupina týchto mladých ľudí bude potrebovať dlhodobú podporu a nestačí teda len napríklad pôžička zo štátneho fondu rozvoja bývania, lebo mnohí na ňu nedosiahnu.“ (R2)

Na rozdiel od domovov na polceste či iných inštitucionalizovaných foriem po- bytu teda sociálne bývanie v podobe cenovo dostupného nájomného bývania v oveľa väčšej miere podporuje samostatnosť a vďaka spojeniu so sociálnymi podpornými službami, ak si to situácia vyžaduje, je v súlade s vyššie spomínanými princípmi *Housing first*, dôležitým predpokladom na zaradenie sa do spoločnosti a najmä nájdanie a udržanie si práce: „(...) lebo pri *Housing first* je založený aj na tom, že jeho cieľom je aj taká sociálna rehabilitácia a ja si myslím, že ak chceme

umožniť týmto ľuďom aspoň v dospeljej časti života žiť čím štandardnejšie v rámci ich možností a limitov, tak vlastne toto by bolo riešením. Sociálne nájomné bývanie a podpora.“ (R2) Skúsenosti respondentov a respondentiek sa líšia v závislosti od postoja a aktivít samosprávy, pod ktorú ich zariadenie spadá. Miera prístupnosti sociálneho bývania závisí od prístupu konkrétnej samosprávy, spoločným faktorom je však to, že mladí dospelí z CDR vo všeobecnosti nie sú považovaní/rozoznávaní ako cieľová skupina pre tento typ podpory bývania:

„*My tam narážame na ten problém, že vlastne dieťa počas toho, ako je umiestnené, ani nemôže požiadať obecný úrad o sociálny byt napríklad z toho dôvodu, že proste tam je podmienka, že musí mať nejaký čas odpracované. Takže to dieťa nemá odpracované, nemôže zdokladovať príjem, a teda z toho dôvodu nás tam nevedia evidovať. Toto by bolo myslím si veľmi dobrý nástroj, ak by sa spravila nejaká výnimka v tomto a teraz tie obce by mohli zaradiť do nejakého zoznamu čakateľov na ten sociálny byt aj tieto deti. A teda keď by už prišla tá doba osamostatnenia, tak by mali možnosť toho sociálneho bytu.“ (R14)*

Pozitívne na druhej strane je, že aj možnosť ostať v CDR alebo sa tam vrátiť tiež figuruje medzi prístupnými nástrojmi, aj keď je potrebné poznamenať, že nejde o dlhodobé riešenie. Je však dôležité najmä preto, aby bola posilnená podpora mladých dospelých v období, kedy dokončujú svoje štúdium na strednej alebo aj vysokej škole. „My vlastne preto im dávame tú možnosť zotrvať v zariadení po dovŕšení 18 rokov, aby mali šancu dokončiť

sústavnú prípravu na povolanie, aby mali šancu nájsť si alebo teda uplatniť sa na trhu práce“ (R3). Napriek tomu, že ide o nástroj, ktorý je vo všeobecnosti naprieč respondentmi a respondentkami vnímaný pozitívne z hľadiska poskytovania podpory v krízovej situácii, je taktiež potrebné zdôrazniť, že nejde o ideálne riešenie z hľadiska podpory cieľovej skupiny najmä z pohľadu ich túžby po osamostatnení sa z režimového zariadenia: „Veľmi často

sa stáva napríklad, nie veľmi často, ale stáva sa to, že navrhujeme tým dospelým, aby zostali. Odporúčame im to. Chceme im poskytovať naďalej tú starostlivosť, chceme ich podporovať k tomu osamostatneniu. Ale proste oni trvajú na tom, že nie, oni chcú odísť.“ (R14) Ako dôležité sa teda v tomto ohľade javí brať do úvahy špecifickosť cieľovej skupiny – túžbu po osamostatnení sa z režimového zariadenia, ale zároveň nevyhnutnosť ďalšej podpory a pomoci po opustení CDR, čo je ďalší z dôvodov, prečo by viac pozornosti malo byť venovanej práve rozvoju a zvyšovaniu prístupnosti sociálneho nájomného bývania (viď vyššie). Vo viacerých prípadoch sa tiež v tejto kategórii spomína možnosť spoločného prenajímania ubytovania skupinou mladých dospelých, pričom treba mať na pamäti nielen to, že zdieľaný podnájom na komerčnom nájomnom trhu je síce možnosťou, ale nie je nástrojom ako takým: „Ďalšia vec je, mnoho krát sú také prípady, že samozrejme počas toho života v CDR sa tvoria nejaké vzťahy kamarátske medzi týmito deckami a oni sa vlastne rozhodnú nejak spojiť a nájsť si nejaké podnájmy a bývajú spolu. Mám pocit, vnímam to, že je to

také buď hop alebo trop. Že niekedy to akože vypáli dobre a niekedy tam dochádza k rôznym konfliktom.“ (R8) V prípade zdieľaného podnájmu je dôležitá úloha komunity a podpornej skupiny okolo mladých dospelých, a preto pretrvávajúca podpora prostredníctvom udržiavania kontaktu zo strany napr. sociálnych pracovníkov a pracovníčok je aj v tomto ohľade vnímaná ako nevyhnutná.

Samostatnou kapitolou je Štátny fond rozvoja bývania (ŠFRB) ako nástroj, ktorý má za cieľ zvýšiť prístupnosť bývania mladým dospelým z CDR, keďže tvoria jednu zo skupín s nárokom na zvýhodnené pôžičky pri kúpe vlastného bývania. Vyplývajúc zo skúsenosti sociálnych pracovníkov a pracovníčok, prístupnosť ŠFRB pre mladých dospelých z CDR je často otázna z viacerých dôvodov. Medzi tými kľúčovými je najmä silná byrokratická záťaž pri žiadosti o pôžičku zo ŠFRB: „A ďalšiu takú vec, ktorú akože vnímam v tom celom, ale to mi príde taká skôr výnimka v podstate, pri tých deckách je tá pomoc štátneho fondu rozvoja bývania, ktorý je... ja to vnímam ako strašne byrokratický teda proces, administratívne náročný a nie každý je ochotný celú tú tortúru nejakým spôsobom zvládať a tam je ešte veľmi rozhodujúca úloha takej tej podpornej osoby, by som to teda nazvala.“ (R2). Byrokratická záťaž spojená s podmienkami, ktoré nereflektujú tie najzásadnejšie determinujúce faktory, s ktorými mladí dospelí z CDR po osamostatnení sa bojujú, následne spôsobí, že pôžička zo ŠFRB sa pre túto cieľovú skupinu stáva neprístupná: „No len tam je to tiež podmienené, že napríklad ten mladý dospelý, už keď ide o niečo takéto žiadať, potrebuje mať stály príjem. A častokrát, keď aj že majú tú prácu, tak väčšinou je to buď na tri mesiace ako skúšob-

ná doba, potom do jedného roka a tak ďalej.“ (R1) A v neposlednom rade do hry opäť vstupuje faktor absencie podporného systému, ktorý je často nevyhnutný pre to, aby mladý dospelý proces žiadosti o pôžičku dokázal úspešne zvládnuť: „opäť pri sebe potrebujete mať silného partnera, ktorý vám pomôže tú nehnuteľnosť kúpiť, prefinancovať, prejsť celým tým byrokratickým procesom, čiže z môjho pohľadu musí mať človek nesmierne

veľkú dávku šťastia, aby vedel tým preplávať relatívne bezpečne.“ (R2) Nástroj, akým je ŠFRB, je preto nevyhnutné vnímať v širšom kontexte ďalších nástrojov: „Lebo to sa ako keby de facto deje alebo potom taká iluzórna predstava, že dáme ľuďom možnosť zobrať si pôžičku zo štátneho fondu rozvoja bývania a už budú za vodou. Lebo nebudú, hej? Vo väčšine prípadov.“ (R3)

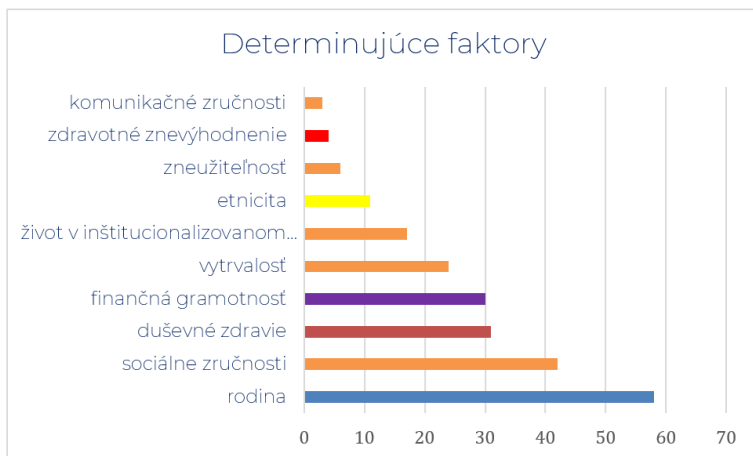
4.3 Faktory ovplyvňujúce úspešnosť pri hľadaní si stabilného a bezpečného bývania a mieru rizika bezdomovectva

Napriek tomu, že bez hlbšieho a komplexnejšieho skúmania postojov a skúseností cieľovej skupiny mladých dospelých z CDR nie je možné spoľahlivo identifikovať všetky relevantné determinanty a mieru vplyvu na ich situáciu v oblasti bývania, z rozhovorov so sociálnymi pracovníkmi a pracovníčkami sme identifikovali faktory, ktoré subjektívne vnímajú ako dôležité z hľadiska prístupu k dlhodobému a stabilnému bývaniu. Na základe najčastejšie identifikovaných determinujúcich faktorov je možné konštatovať, že deti a mladí ľudia vyrastajúci v CDR sú problematizovaní v oveľa väčšej miere ako sociálny a podporný systém. Pozornosť je venovaná chybám a nedostatočným základným zručnostiam mladých ľudí, pričom z výpovedí respondentov a respondentiek nie je vždy možné tieto základné zručnosti konkretizovať.

Ako najzásadnejšia sa javí úloha rodiny, či už v pozitívnom zmysle ako podporného systému po dovŕšení plnoletosti. „Je naozaj veľmi extrémne, a je naozaj veľkým šťastím, ak takýto mladý človek má pri sebe niekoho, kto je ochotný ho sprevádzať dlhodobo a aj s tým celým balíkom problémov.“ (R2). Alebo naopak ako hlavný determinant znevýhodnenia v momente osamostatňovania sa. „Pretože, nepoviem, že neboli vedení, ale to, čo im malo byť vstúpané od malička, čiže z domáceho prostredia, z prostredia rodiny, v prostredí detského domova im nebolo tak vstúpané ako možno bežne by ten rodič... Čiže to základné im dosť výrazne chýba, stagnuje a

práve preto to tam absentuje a majú preto problém sa oni tak socializovať. V rámci bývania.“ (R1) Oproti svojim rovesníkom mladí dospelí z CDR túto podpornú sieť nemajú, čo je kľúčovým faktorom nielen z materiálneho hľadiska, ale najmä z toho psychologického: „A to je to, že tam chýba tá podpora tej rodiny alebo toho blízkeho človeka. Pretože aj v bežnom živote iným ľuďom sa nedarí, ale majú tam niekoho podporného, kto ich akoby ťahá stále hore a vysvetlí im. Ale nevedí, teraz to nevyšlo, určite bude lepšie, pomôžeme ti v tomto a v tomto. Lenže tým, že oni sú sami, tak tam tá vytrvalosť a tie vôľové vlastnosti toho človeka sú naozaj na takej hrane.“ (R3)

Sanácia rodinných vzťahov, napriek mnohým rizikám, je preto jedným z nástrojov, ktoré sú respondentmi považované za dôležité aj v otázke podpory mladých dospelých pri hľadaní si vlastného bývania po odchode z CDR (viď graf 9 a graf 10). Je totiž nevyhnutné zdôrazniť, že rodina ako determinujúci faktor môže mať tak pozitívny, ako aj negatívny vplyv na úspešnosť mladého dospelého pri hľadaní si stabilného a bezpečného bývania. Rodina totiž môže slúžiť ako podporný a stabilizujúci faktor - „predsa je fajn, keď mladý človek má rodinu, aj keď niekde zlyhá, ide, osamostatní sa, zlyhá a má sa kam vrátiť“ (R5) - ale aj naopak, ako zneistujúci či oslabujúci faktor - „sú aj prípady, kedy sa im ozvú teda rodičia a narozprávajú im hory doly a neviem, prvé týždne je to ružové a potom oni veľa krát zisťujú, že takto žiť nechcú.“ (R8)

Graf 11: Determinujúce faktory podľa frekvencie zmienok respondentmi a respondentkami¹⁰
Zdroj: autorky

Veľká časť determinujúcich faktorov pomenovaných respondentmi a respondentkami však súvisí najmä s mierou úspešnosti prípravy na osamostatnenie, a tiež s osobnostnými vlastnosťami a zručnosťami mladých dospelých – ako napríklad komunikačné zručnosti, sociálne zručnosti, nižšia vytrvalosť či ľahšia zneužitelnosť (dôverčivosť) (v grafe 11 označené jednotnou farbou). Zároveň však niektorí respondenti a respondentky medzi determinujúce faktory zaradujú aj dôsledky života v inštitucionalizovanom prostredí CDR: „samotný život v inštitúcii je z môjho pohľadu extrémne traumatizujúci. A zneschopňujúci pre ten ďalší život“ (R2). V tejto súvislosti je teda dôležité zdôrazniť, že všetky vyššie uvedené faktory môžu byť do zásadnej miery dôsledkom práve absencie podpornej siete a rodinného prostredia, ale aj toho, že systém nedostatocne reflektuje špecifické potreby tejto cieľovej skupiny (najmä v súvislosti s traumami a psychologickými problémami, kto-

rým mladí dospelí z CDR čelia): „pri mladých ľuďoch ako keby spoločnosť nevidí tie všetky hendikepy, s ktorými sa boja, ak vyrastali v CDRku. Čiže po prvé, ich znevýhodnenie nie je také viditeľné, často krát aj majú vzdelanie, niekedy je dokonca aj vysokoškolské, ktoré ako keby formálne ukazovalo na to, že tá ich štartovacia pozícia bude jednoduchšia. Nie je to pravda. Pretože tá skúsenosť s inštitucionálnou starostlivosťou je devastujúca do veľkej miery. A vlastne sú to ľudia, ktorí sú naozaj bez tej podpornej siete.“ (R2) Vyššie uvedené faktory teda nie sú špecifické pre mladých dospelých z CDR, avšak v porovnaní s rovesníkmi vyrastajúcimi v rodinách je to práve podporný systém rodiny a známych, ktorý tvorí hlavný rozdiel.

Zdôrazňovanie nedostatkov vo výchove mladých dospelých a v ich príprave na osamostatnenie môže veľmi ľahko skĺznuť ku kritike činnosti CDR, je však nevyhnutné zdôrazniť neexistenciu širšieho podporného systému,

¹⁰ Pozn.: údaje v grafe znázorňujú frekvenciu nakódovaných tvrdení respondentov a respondentiek.

„Ja by som to nazvala vzduchoprázdnom alebo vákuom. Nevieť nájsť vhodnejší termín na to. Napriek tomu, že dnes už detské domovy nie sú toho internátneho typu ako boli ešte možno že v 90. rokoch, možno aj tým, že celkovo deti, ktoré si zažili odlúčenie od rodičov, to je jedno, v akom veku, a prípadne aj nejaké ďalšie veľmi negatívne zážitky v detstve, tak sú z môjho pohľadu hlboko traumatizované. Niekedy až naozaj na úrovni komplexnej traumy. Často krát sú vo veľmi zlom zdravotnom stave, teraz myslím psychický zdravotný stav. A bez tej podpornej siete, ktorá by ale tu bola pre nich dlhodobo. Takže to, čo vidíme v našej praxi, je, že ak sa tie decká dokážu navzájom podporiť a nejakým spôsobom sa spojiť, aby napríklad si našli nejaký podnájom, čo sa týka nejakého byvania, tak nejaký čas môžu fungovať tak.“ (R2)

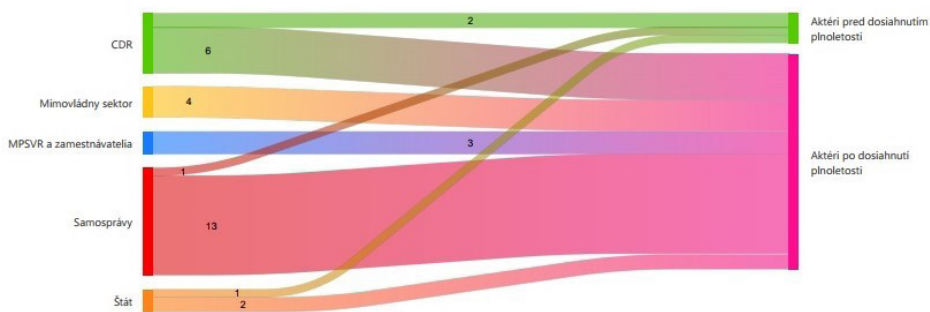
ako bolo naznačené v predchádzajúcej kapitole, kde okrem zotrvania v CDR a niektorých nástrojov krízovej intervencie existuje iba obmedzené množstvo nástrojov na pomoc mladým dospelým pri hľadaní bývania. V mnohých otázkach sú tiež mimovládne organizácie vnímané ako tie, ktoré činnosť štátnych inštitúcií a systému ako takého nahrádzajú: „A niektoré organizácie sa venujú možno ambulantným formám sprevádzania týchto mladých ľudí. Viem, že napríklad Úsmev ako dar má taký program,

ktorý sa volá Domováci domovák. A to je taký mentorský program, ktorý nám funguje, niečo ako taká peer support medzi týmito odchovcami domovov, ako sa oni sami nazývajú.“ (R2) Zároveň je dôležitá otázka aktivity ďalších aktérov v tejto problematike, ktorá je predmetom nasledujúcej podkapitoly. „No osobne si myslím, že sa strašne veľa zodpovedností necháva na CDRkách a mám pocit, že oni to kapacitne nie sú schopní zvládnuť s možnosťami, ktoré majú.“ (R9)

4.4 Aktéri: kľúčová úloha samospráv

Respondenti a respondentky zároveň dostali možnosť vyjadriť sa, ktorí aktéri sú kľúčoví, pri podpore a pomoci mladým dospelým z CDR v oblasti bývania. Graf 12 naznačuje, že CDR majú v súlade s očakávaniami v období pred dosiahnutím plnoletosti hlavnú úlohu (najmä prostredníctvom toho, že zaisťujú prípravu a vzdelávanie mladých dospelých). Zároveň však naznačuje mimoriadne dôležitú úlohu samospráv, na ktoré sa viažu oveľa väčšie očakávania respondentov a respondentiek, ako na štátne inštitúcie. Jedným z dôvodov je financovanie sociálnych služieb, ktoré sú v pôsobnosti samosprávnych krajov: „Potom samosprávne kraje nastavením služieb, ktoré podporujú finančne. To je veľmi dôležité. Že myslieť na to, že nie len rozvíjať tie pobytové služby, ktoré sú ako mantra v našej krajine, ale... chápem, že sú dôležité, to nespo-

chybujem, ale nie sú riešením pre všetky cieľové skupiny.“ (R2) Pre sociálnych pracovníkov a pracovníčky je to zároveň aj otázka zvyšovania povedomia o skupine mladých dospelých z CDR ako špecifickej cieľovej skupine pre sociálne služby, a najmä toho, či ich ako cieľovú skupinu pre sociálne politiky rozoznáva samospráva, čo nie je vždy samozrejmosťou: „myslím si, že nie sú nejaké mestské organizácie, ktoré by vyslovene riešili túto cieľovú skupinu“ (R8) Zároveň, je to istá forma zodpovednosti za svojich občanov: „Veľmi úzko do toho zapájame samosprávy. Čiže ich kontaktujeme, keď tam dieťa má trvalý pobyt, lebo teda trvalý pobyt v centre nemá to dieťa. Ale je jej občanom. Taktiež ich vedieme k takej tej zodpovednosti za toho svojho občana, za ten osud, ktorý ten občan by mal mať.“ (R3)

Graf 12: Relevantní aktéri (podľa respondentov)
Zdroj: autorky

Samostatným aktérom, ktorého respondenti a respondentky identifikovali, je štát, a to najmä pri nastavovaní priorit sociálnej politiky na celoštátnej úrovni - „samozrejme štát v tom zmysle, aby nastavil legislatívne pro-

stredie a podmienky tak, aby umožňoval možno nové štýly podpory“ (R2) - ale aj v tom, ako je nastavený systém fungovania CDR a podpory sociálnych pracovníkov pracujúcich s cieľovou skupinou:

„Štát. Jednoducho to má byť úlohou štátu v prvom rade a nie aby to boli spolupované organizácie, občianske združenia alebo mimovládne organizácie. To je viditeľný problém, na ktorý upozorňujem roky rokúce. A nevravím, že štát to úplne zanedbal, ale do istej miery to zanedbal. Lebo nie je normálne, aby tie počty v tých centrách v rámci celého Slovenska boli také, aké sú. Číže to je jeden pre mňa najvýraznejší problém. Číže tí hlavní aktéri pre ochranu dieťaťa a zlepšenie kvality života detí, to je, opakujem, štát. Úloha štátu, sociálneho štátu, sociálneho systému no a potom samozrejme to môžu byť rôzne organizácie, ale nie na prvom mieste. To je zodpovednosť štátu.“ (R1)

Napriek tomu, že otázka kľúčových aktérov by si zaslúžila oveľa intenzívnejšiu pozornosť, než jej bola venovaná v tomto výskume (najmä vzhľadom na jeho limity a obmedzenia vyplývajúce z úzko zadaného profilu respondentov), je nevyhnutné podčiarknuť niekoľko pozorovaní. V prvom rade, dôraz na úlohu aktérov v procese riešenia bytovej situácie mladých dospelých z CDR je kladený na obdobie po ich odchode z ústavnej starostlivosti, čo je pochopiteľné vzhľadom na to, že práve vtedy sa objavujú problémy s prístupnosťou bývania pre túto cieľovú skupinu, ktoré treba akútne riešiť. Zaujímavé je, že aj v tomto období po opustení CDR je istý podiel zodpovednosti prizna-

ný práve tomuto aktérovi, a to najmä z hľadiska toho, že práve sociálni pracovníci a pracovníčky z CDR by mali udržiavať kontakt s mladým dospelým, poskytovať pomoc a podporu a v nevyhnutnom prípade poskytnúť možnosť vrátiť sa do CDR, ak si to situácia vyžaduje. Napriek tomu je potrebné nezabúdať na to, že CDR majú dôležitú úlohu nielen po, ale najmä pred osamostatnením sa mladého dospelého, v spojitosti s jeho prípravou na osamostatnenie sa. Zároveň je však potrebné opätovne podčiarknuť kľúčovú úlohu samospráv a štátu, a to nielen v otázkach nastavenia sociálnej politiky, ale taktiež zdrojov a spôsobov financovania nástrojov sociálnych politik.

4.5 Mladí dospelí z CDR a problematika bezdomovectva

Samostatnou otázkou, ktorá v rozhovoroch so sociálnymi pracovníčkami a pracovníkmi zarezonovala, je miera rizika bezdomovectva medzi špecifickou cieľovou skupinou mladých dospelých z CDR. Respondenti a respondentky v rozhovoroch potvrdili nedostatok dát, na základe ktorých by vôbec bolo možné definovať rozsah problému. Hoci neexistujú presné štatistiky, koľko mladých dospelých z CDR končí na ulici alebo v neistých formách bývania (či už hneď po odchode z CDR alebo s odstupom času), skúsenosti sociálnych pracovníkov a pracovníčok naznačujú, že zďaleka nejde iba o ojedinelé prípady: „Ako z mojej skúsenosti alebo teda z toho, čo ja vidím, ja môžem rozprávať iba o týchto mojich, čo mi prešli rukami. Tak je to veľké riziko. Je to viac ako menej. Ako nevravím, že všetci, ale drvivá väčšina, bohužiaľ.“ (R6) Systematický zber dát, ktorý by odhalil rozsah problému, je však nevyhnutným predpokladom pre konštruktívnu diskusiu o efektívnych a adresných opatreniach.

Aj keď vysoká miera rizika bezdomovectva môže byť na prvý pohľad spájaná s faktormi, ktoré respondenti a respondentky uvádzali najčastejšie v súvislosti s rizikami ohľadom hľadania si bývania po odchode z CDR (t.j. nedostatočná miera prípravy či povahové vlastnosti, vid' graf 11), takéto vnímanie môže byť pomerne zavádzajúce. Oveľa dôležitejšie je vnímať problematiku cez prístupnosť či neprístupnosť nástrojov, ktoré dokážu na determinujúce faktory, ktoré predstavujú podstatu znevýhodnenia cieľovej skupiny, adekvátne reagovať – vrátane už spomínaného problému nástrojov krízovej intervencie často ako jediných prístupných nástrojov vôbec: „Lebo

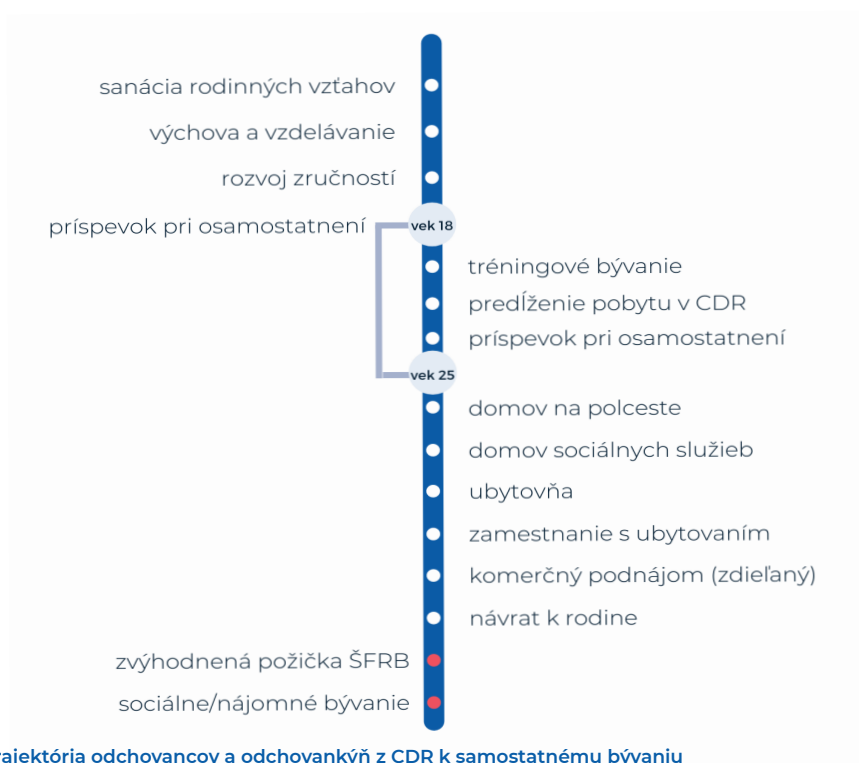
domov na pol ceste je výborná vec, ak ten človek nezažil takú hlbokú mieru traumatizácie alebo nevyrastal celý život v domove a tak ďalej. Čiže povedzme, že bol v náhradnej starostlivosti a potrebuje nejaký čas stabilizácie, tak je to podľa mňa dobrý nástroj, ale stále mi tam chýba to uvedomenie si toho, že mám pocit, že tie služby nie sú nastavené na potreby týchto ľudí, a že buď teda ak majú vysokú mieru potrieb, tak zostávajú v nich zaseknutí alebo keď majú takú zo začiatku nižšiu mieru potrieb alebo to vyzerá, že ten ich život sa bude vyvíjať relatívne pozitívne, tak sa osamostatnia a potom opäť môže nastať situácia, že sa zasa len prepadnú a stávajú sa tými ľuďmi bez domova. A čím dlhší je ten pobyt na ulici, tým horšie to je.“ (R2) Aj v tejto súvislosti sociálni pracovníci a pracovníčky pozitívne vnímajú možnosť návratu do CDR po odchode po dovŕšení plnoletosti: „Tam je fajn toto, že sa to dalo, že sa môžu vrátiť, to určite je pre nich veľká podpora. Aj viem, že je to využívané. Aj tam sa vlastne tie deti, ktoré možno by na tú cestu nejakého toho bezdomovectva vykročili, takto to zachytí tá sieť.“ (R14) Je však potrebné zdôrazniť, že opäť hovoríme iba o ďalšej forme krízovej intervencie, nie o dlhodobej a stabilnej alternatíve bývania pre mladých dospelých z CDR, podobne ako je to v prípade domovov na polceste. Napriek tomu, že nespochybniteľne ide o dôležitú formu pomoci pre mladých dospelých v krízovej situácii, je otázne, koľko mladých dospelých sa v konečnom dôsledku podarí takýmto spôsobom zachytiť, keďže pri dovŕšení plnoletosti je túžba po slobode zásadnou motiváciou pre opustenie ústavnej starostlivosti (vid' podkapitolu 4.1).

5. Zhrnutie

5.1 Priebežné závery prvej fázy výskumu

Cieľom prvej výskumnej fázy bolo zmapovať problematiku uplatniteľnosti práva na bývanie so zameraním na cieľovú skupinu mladých dospelých z CDR na Slovensku. Mladí dospelí vyrastajúci v CDR sú považovaní za jednu z najohrozenejších skupín v oblasti uplatňovania si práva na bývanie, a preto sú zároveň jednou z rizikových skupín z hľadiska bezdomovectva, čo potvrdili aj priebežné zistenia na základe výpovedí oslovených respondentov a respondentiek. Táto výskumná správa mala preto ambíciu

na základe kvalitatívnej analýzy pološtruktúrovaných rozhovorov so sociálnymi pracovníkmi a pracovníčkami poskytnúť základný obraz o trajektórii detí a mládeže z prostredia CDR do samostatného života, identifikovať faktory ovplyvňujúce zraniteľnosť a znevýhodnenie cieľovej skupiny v oblasti možností a príležitostí na primerané, stabilné a bezpečné bývanie po odchode z CDR, a tiež identifikovať existujúce nástroje a kľúčových aktérov, problémy a výzvy na národnej a regionálnej úrovni.

Obr. 1: Trajektória odchovancov a odchovankýň z CDR k samostatnému bývaniu

Zdroj: autorky

Vo výskumnej správe sme predstavili niekoľko dôležitých zistení, ktoré si zaslužia ďalšiu pozornosť nielen v oblasti výskumu, ale aj advokácie.

Prvé dôležité zistenie sa týka prístupnosti nástrojov na riešenie problematiky bývania mladých dospelých z CDR. Zo skúseností sociálnych pracovníkov a pracovníčok vyplýva, že najprístupnejšie (a často aj jediné prístupné) sú pre cieľovú skupinu tie nástroje, ktoré by mali slúžiť v prvom rade ako krízová intervencia. Naopak, nástroje, akým je napríklad sociálne nájomné bývanie, ktoré by mali podporovať cenovo dostupné bývanie pre domácnosti, prípadne aj v kombinácii so sociálnymi službami, podporujúcimi rozvíjanie samostatnosti a poskytujúcimi podporu v najkľúčovejších oblastiach pre cieľovú skupinu mladých dospelých (napr. hľadanie a udržanie si práce), sa často javia ako neprístupné alebo nie sú k dispozícii vôbec. Nízka miera prístupnosti je respondentmi a respondentkami vnímaná aj v súvislosti so Štátnym fondom rozvoja bývania, ktorý síce poskytuje výhodnejšie podmienky pre mladých dospelých z CDR, nereflektuje však ich špecifickú životnú situáciu do takej miery, aby bol vnímaný ako prístupný nástroj (najmä z hľadiska miery byrokratickej záťaže, prísne nastaveným podmienkam a tiež finančnej nedostupnosti pôžičiek). Krízové intervencie, akými sú domovy na polceste, nocľahárne či útulky preto pre mnohých mladých dospelých ostávajú ako jediná možnosť. Podľa typológie ETHOS je pritom už pobyť

v týchto typoch zariadení považovaný za formu bezdomovectva.

Schematické znázornenie trajektórie k samostatnému bývaniu¹¹ (obr. 1), zjednodušene sumarizuje kľúčové zistenia tejto štúdie, vychádzajúce z porovnania pomenovaných nástrojov z hľadiska chronológie (pred dosiahnutím dospelosti, v momente dosiahnutia plnoletosti, po dosiahnutí plnoletosti) a z hľadiska ich prístupnosti. V období pred dosiahnutím plnoletosti je pozornosť zacielená predovšetkým na prípravu na osamostatňovanie prostredníctvom výchovy, vzdelávania, cieleného rozvíjania špecifických zručností a sanáciu rodinných vzťahov. Sú to zároveň nástroje, ktorých kvalita a efektivita sa odvíja od personálnych kapacít CDR z odborného aj kvantitatívneho hľadiska. Práve na tento problém poukazovali niektorí respondenti a respondentky, táto fáza výskumu sa však otázkou kvality a efektivity podrobne nezaoberala. V období dosiahnutia plnoletosti sa ako kľúčovým javí jednorazový príspevok pri osamostatnení a rozhodnutie medzi odchodom z CDR alebo predĺžením svojho pobytu v zariadení (max. do 25 roku).¹² Po odchode z CDR (vo veku od 18 do 25 rokov) majú mladí dospelí zväčša možnosť voľby medzi domovom na polceste, zdieľaným podnájomom (ktorý si však často nevedia udržať), návratom k rodine, ubytovňou či nocľahárňou. S cieľom zvýšiť dostupnosť bývania sú vytvorené nástroje zvýhodnených pôžičiek cez ŠFRB a sociálne bývanie, ktoré však v praxi nie sú dostupné. Trajektória

¹¹ Treba zohľadniť, že reálne možnosti mladých ľudí sú spoluutvárané viacerými faktormi (situácia v rodine, zdravotný stav, možnosti dostupné v okolí, dosiahnuté vzdelanie, situácia viacnásobného znevýhodnenia) aj osobnostných vlastností.

¹² Po posledných legislatívnych zmenách by mala byť fáza možných návratov o niečo flexibilnejšia. Vyhodnotenie tejto zmeny však v našom výskume ešte nebolo možné zachytiť.

prechodu detí a mladistvých z prostredia CDR do samostatného života, ktorú mala táto štúdia za cieľ skúmať a analyzovať, tak v mnohých prípadoch nekončí nájdením si samostatného a najmä stabilného bývania, ale len krízového a provizórneho riešenia bytovej situácie, prípadne prepadnutím cez záchrannú sieť až do bezdomovectva.

Druhé dôležité zistenie sa týka faktorov, ktoré respondenti a respondentky označili za kľúčové pri schopnosti nájsť a udržať si vlastné bývanie po odchode z CDR. Z vyššie popísaných výziev a faktorov vyplýva, že existuje nesúlad medzi determinujúcimi faktormi na jednej strane a nástrojmi, ktoré existujúci sociálny systém ponúka mladým dospelým z CDR na strane druhej. Inými slovami, štát a sociálny systém nedokáže ponúknuť také nástroje a také formy pomo-

ci, ktoré cieľová skupina reálne potrebuje. Tieto nástroje sú totiž sociálnymi pracovníkmi a pracovníčkami často vnímané ako neschopné reflektovať špecifickú situáciu, v ktorej sa táto cieľová skupina nachádza. Aj to je jedným z dôvodov, prečo je prístupnosť pri mnohých nástrojoch vnímaná len veľmi obmedzene.

Napokon, je tiež dôležité zdôrazniť, že pri špecifickej skupine mladých dospelých z CDR stále existujú len obmedzené dáta, najmä v súvislosti s rizikom bezdomovectva. Odporúčame preto venovať intenzívnejšiu pozornosť tomu, v akej miere a z akých dôvodov mladí dospelí z CDR končia v situáciách bez domova, prípadne v nestabilnom či nevyhovujúcom bývaní (takisto jednej z foriem bezdomovectva podľa typológie ETHOS), a to nielen bezprostredne po odchode z CDR, ale aj s odstupom času.

5.2 Možnosti nasmerovania druhej fázy výskumu

Na základe priebežných záverov z prvej fázy výskumu sme identifikovali nasledovné možnosti výskumu v druhej fáze:

- 1** Zamerať pozornosť na faktor duševného zdravia a traumatizácie detí a mládeže z CDR, a bližšie objasniť jeho prepojenosť s prístupom k právu na bývanie v snahe zvýšiť povedomie o determinujúcich faktoroch (tzn. prispieť k zvýšeniu povedomia o tom, že problémom pri hľadaní a udržaní si stabilného bývania po dosiahnutí plnoletosti nie sú charakterové vlastnosti detí, čo je prevládajúce vnímanie, vyplývajúce aj z vyššie uvedených výsledkov, ale tiež to, že systém nedostatočne reaguje na zásadný podiel detí a mládeže s duševnými poruchami a traumami v tejto cieľovej skupine).
- 2** Na pozitívnych/úspešných a negatívnych/neúspešných príkladoch sa prostredníctvom prípadových štúdií pokúsiť ilustrovať a analyzovať tie časti systému, ktoré pri podpore mladých dospelých z CDR v oblasti prístupu k právu na bývanie umožňujú jeho uplatnenie a ktoré, naopak toto neumožňujú.
- 3** V nadväznosti na závery týkajúce sa prístupnosti nástrojov/možností v súvislosti s právom na bývanie po odchode z CDR preskúmať aj ich vhodnosť.
- 4** Rozšíriť cieľovú skupinu na mládež bez domova vo všeobecnosti v snahe poskytnúť komplexnejší obraz o determinujúcich faktoroch.
- 5** Vo všeobecnosti je povedomie o sociálnych právach (zahŕňajúc aj bývanie) ako ľudských právach na Slovensku pomerne nízke, čo sa prejavuje aj na výpovediach respondentov a respondentiek a ich rámcovaní dôležitých faktorov prístupu k bývaniu. V ďalších výskumných aktivitách smerovať väčšiu pozornosť tomu, do akej miery profesie pracujúce s mladými z CDR vnímajú otázku bývania ako ľudskoprávnu tému.

5.3 Odporúčania Strediska

Na základe priebežných zistení z prvej fázy výskumu Stredisko odporúča:

Ústrediu práce sociálnych vecí a rodiny SR, aby:

- podporilo a motivovalo systematickú spoluprácu Centier pre deti a rodiny s organizáciami neformálneho vzdelávania a zapojenie detí a mládeže do dlhodobých programov osobnostného rozvoja (posilňovanie sociálnych zručností, zručností pre život, vnútornej rovnováhy, rešpektujúcich vzťahov), kariérneho poradenstva a sieťovania, ale aj vzdelávacích programov smerujúcich k vyššiemu povedomiu detí o ich právach;
- prehodnotilo klasifikáciu používanú pri evidencii situácie s bývaním mladých ľudí z CDR, ktorým je ukončená ústavná starostlivosť. Vzhľadom na typológiu bezdomovectva by bolo vhodné rozlišovanie neistých foriem bývania (napr. v ubytovni, v súvislosti so zamestnaním) a bývania poskytovaného v rámci iných sociálnych služieb.

Ministerstvu práce, sociálnych vecí a rodiny SR, aby:

- vytvorilo podmienky pre intenzívnejší rozvoj sociálnych služieb podporovaného bývania v samosprávach s cieľom presmerovania mladých ľudí z CDR zo služieb krízovej intervencie (napr. domovov na polceste) a posilnenia ich samostatnosti;
- realizovalo potrebné kroky pre získanie aktuálnych a komplexnejších dát k problematike bezdomovectva všeobecne (sčítanie ľudí bez domova), a bezdomovectva mladých ľudí so zohľadnením typológie ETHOS.

Ministerstvu dopravy a výstavby SR, aby:

- prehodnotilo kritériá pre cieľovú skupinu odchovancov a odchovankyň z CDR ako žiadateľov o úvery na obstaranie bytu tak, aby zohľadňovali životné okolnosti tejto cieľovej skupiny s cieľom zvýšiť prístupnosť tohto nástroja; vytvorilo také legislatívne prostredie, alebo finančné/dotačné schémy, ktoré budú motivovať a podporovať samosprávy k nastaveniu systému pridelovania sociálnych bytov aj cieľovej skupine odchovancov z CDR.

Samosprávam, aby:

- v oblasti ďalšieho rozvoja sociálneho bývania posilnili spoluprácu s miestnymi Centrami pre deti a rodiny za účelom lepšieho spoznania potrieb týchto cieľových skupín a ich sociálnej situácie, s MVO aktívnymi v oblasti prevencie bezdomovectva a poskytovateľmi sociálnych služieb s cieľom spoznať komplexne situáciu v oblasti bývania;
- v oblasti sociálnej bytovej politiky odstránili prekážky, ktoré spôsobujú vylúčenie mladých ľudí z CDR zo sociálneho bývania, a naopak, zaradili tieto skupiny medzi prioritovaných žiadateľov a sociálne byty.

Okrem uvedených odporúčaní, ktoré priamo vyplývajú zo zistení výskumu, je možné identifikovať potrebu intenzívnejšej spolupráce s organizáciami, ktoré sa venujú problematike bezdomovectva a dokážu ponúknuť konkrétne formy finančných či nefinančných preventívnych nástrojov.

Bibliografia

- Beňová, N., & Matiaško, M. (2018). *Právo na bývanie*. Bratislava: Proti prúdu.
- Burt, M., Wilkins, C., Spellman, B., D'Alanno, T., White, M., Henry, M., & Matthews, N. (2016). *Rapid Re-Housing for Homeless Families Demonstration Programs Evaluation Report Part I: How They Worked - Process Evaluation*. U.S. Department of Housing and Urban Development. Dostupné na Internete: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3055269
- Csomor, G. (2017). *Porovnávanie nákladov bezdomovectva a bývania s podporou v Bratislave*. Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny.
- Cunningham, M., & Batko, S. (2018). *Rapid Re-housing's Role in Responding to Homelessness*. Washington: Urban Institute. Dostupné na Internete: https://www.urban.org/sites/default/files/publication/99153/rapid_re-housings_role_in_responding_to_homelessness.pdf
- Dráb, J., Mikudová, J., Bodáčzová, M., & Antalová, V. (2019). *Práca s ľuďmi bez domova prináša ovocie celej spoločnosti*. Bratislava: Inštitút environmentálnej politiky.
- European Commission. (2015). *Engaging, Connecting and Empowering young people: a new EU Youth Strategy*. Brussels: European Commission.
- Eurostat. (2020a). *Distribution of population by tenure status, type of household and income group - EU-SILC survey*. Brussels: European Commission. Dostupné na Internete: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ILC_LVHQ02_custom_708814/default/table?lang=en
- Eurostat. (2020b). *Housing cost overburden rate by poverty status - EU-SILC survey*. Brussels: European Commission. Dostupné na Internete: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tessi163/default/table?lang=en>
- Eurostat. (2021). *Share of young adults aged 18-34 living with their parents by age and sex - EU-SILC survey*. Brussels: European Commission. Dostupné na Internete: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ilc_lvps08/default/table?lang=en
- FEANTSA. (2005). *European Typology of Homelessness and Housing Exclusion*. Dostupné na Internete: <https://www.feantsa.org/download/ethos2484215748748239888.pdf>
- Fico, M. (2012). *Mladí ľudia odchádzajúci z detských domovov a ich uplatnenie na trhu práce*. Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny.
- Fico, M. (2017). *Práca s deťmi v detských domovoch a ich pracovné uplatnenie po odchode*. Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny.
- Hagan, J., & McCarthy, B. (1998). *Mean Streets: Youth Crime and Homelessness*. Cambridge : Cambridge University Pres.
- Klimek, B., & Klimek, L. (2019). *Domov na polceste pre mládež z detských domovov*. Partneri pre sociálny rozvoj a pomoc.
- Kríglerová, E., Chudžíková, A., & Medľová, K. (2015). *Štátne deti na jednej lodi?* Bratislava: Centrum pre výskum etnicity a kultúry.

Lukšík, I., Škoviera, A., Hargašová, L., & Fico, M. (2017). *Kvalita života detí a mladých ľudí v ústavnej starostlivosti*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis.

Martijn, C., & Sharpe, L. (2006). *Pathways to youth homelessness*. *Social Science & Medicine*, 62(1), 1-12.

Ministerstvo dopravy a výstavby SR. (2015). *Koncepcia štátnej bytovej politiky do roku 2020*.

Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR. (2020). *Ročný výkaz o poskytovaní starostlivosti a výchovy deťom v centre pre deti a rodiny - V/A(MPSVR SR) 05-01, V/B(MPSVR SR)05-01 a V/C(MPSVR SR) 05-01*. Bratislava: MPSVaR SR. Dostupné na Internete: <https://www.employment.gov.sk/sk/ministerstvo/vyskum-oblasti-prace-socialnych-veci-institut-socialnej-politiky/v5/>

National Alliance to End Homelessness. (2012). *An Emerging Framework for Ending Unaccompanied Youth Homelessness*. Dostupné na Internete: <https://end-homelessness.org/resource/an-emerging-framework-for-ending-unaccompanied-youth-homelessness/>

Ondrušová, D. (2016). *Záverečná správa z výskumu a sčítania ľudí bez domova na území mesta Bratislavy v roku 2016*. Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny.

Ondrušová, D., & Fico, M. (2018). *Podkladový materiál koncepcie prevencie a riešenia bezdomovectva na národnej úrovni*. Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny.

Ondrušová, D., Gerbery, D., Fico, M., Filadelfiová, J., Grandtnerová, L., & Lorenc, I. (2015). *Ľudia bez domova: príprava a realizácia empirického výskumu, analýza nástrojov prevencie a riešenia bezdomovectva*. Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny.

Riečanský, M. (2019). Právo na bývanie. In M. Riečanský, G. Paľovčíková, & M. Ujházyová (Ed.), *Právo na bývanie. Výskumné sondy v oblasti uplatňovania práva na bývanie na Slovensku* (s. 14-55). Bratislava: Slovenské národné stredisko pre ľudské práva.

Riečanský, M., Paľovčíková, G., & Ujházyová, M. (2019). *Právo na bývanie. Výskumné sondy v oblasti uplatňovania práva na bývanie na Slovensku*. Bratislava: Slovenské národné stredisko pre ľudské práva.

Rochovská, A. (2013). *Špecifiká potrieb mladých ľudí bez domova v prostredí Bratislavy*. Bratislava: luventa.

Roman, R., & Wolfe, P. (1995). *Web of Failure: The Relationship Between Foster Care and Homelessness*. National Alliance to End Homelessness.

Slovenské národné stredisko pre ľudské práva. (2020). *Správa o dodržiavaní ľudských práv vrátane zásady rovnakého zaobchádzania v Slovenskej republike za rok 2019*. Bratislava: Slovenské národné stredisko pre ľudské práva.

Škobla, D., Csomor, G., & Ondrušová, D. (2016). *Uplatniteľnosť systému prestupného bývania a „housing-first“ v podmienkach SR*. Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny.

The Homeless Link. (2018). *Young & Homeless 2018*. The Homeless Link.

Tsemberis, S. (2010). *Housing First: The Pathways Model to End Homelessness for People with mental Illness and Addiction*. Minneapolis: Hazelden Press.

Ujházyová, M. (2019). Príklady dobrej praxe. In M. Riečanský, G. Paľovčíková, & M. Ujházyová (Ed.), *Právo na bývanie. Výskumné sondy v oblasti uplatňovania práva na bývanie na Slovensku* (s. 110-177). Bratislava: Slovenské národné stredisko pre ľudské práva.

UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights. (1991). *General Comment No. 4: The Right to Adequate Housing (Art. 11 (1) of the Covenant*. CESCR.

United Nations. (2015). *Agenda 2030 for Sustainable Development*. United Nations.

Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny SR. (2021). *Adresár zariadení na výkon opatrení SPODaSK*. Bratislava: ÚPSVaR SR. Dostupné na Internete: https://www.upsvr.gov.sk/zariadenia-socialnopravnej-ochrany-deti-a-socialnej-kurately/detske-domovy/zoznam-detskych-domovov-a-ine-zariadenia.html?page_id=123896

Zákon č. 443/2010 Z. z. o dotáciách na rozvoj bývania a o sociálnom bývaní.

Zákon č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Zákon 448/2008 Z. z. o sociálnych službách a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov (ďalej ako „Zákon o sociálnych službách“).

Zákon č. 150/2013 Z. z. o Štátnom fonde rozvoja bývania.

Zoznam grafov a tabuliek

Graf 1	Dôvody ukončenia starostlivosti v CDR v roku 2019 (pobytové opatrenia súdu)	15
Graf 2	Bývanie odchovancov CDR na základe udržiavania kontaktu po odchode k 31.12.2019	16
Graf 3	Zamestnanosť odchovancov CDR na základe udržiavania kontaktu po odchode k 31.12.2019	17
Graf 4	Preťaženie nákladov na bývanie podľa príjmu v SR 2010 – 2019	18
Graf 5	Rozdelenie domácností podľa typov vlastníctva a PNB podľa typov vlastníctva v SR za rok 2019	19
Graf 6	Podiel mladých dospelých vo veku 16 – 34 rokov, ktorí žijú v spoločnej domácnosti s rodičmi za obdobie 2014 – 2019 v EÚ, CZ, HU, AT, PL a SK	19
Graf 7	Rozdelenie respondentov podľa regiónov	24
Graf 8	Rozdelenie respondentov podľa typu zariadení	24
Graf 9	Prehľad nástrojov a ich relevantnosti v jednotlivých fázach odchodu z CDR podľa sociálnych pracovníkov a pracovníčok	28
Graf 10	Prehľad nástrojov podľa toho, ako je vnímaná ich prístupnosť pre cieľovú skupinu podľa sociálnych pracovníkov a pracovníčok	32
Graf 11	Determinujúce faktory podľa frekvencie zmienok (podľa respondentov)	38
Graf 12	Relevantní aktéri (podľa respondentov)	40
Obrázok 1	Trajektória odchovancov a odchovankýň z CDR k samostatnému bývaniu	43
Tabuľka 1	Zariadenia CDR podľa samosprávnych krajov SR k 31.12.2020	14
Tabuľka 2	Domovy na polceste v samosprávnych krajoch - počet a kapacita k 31.12.2020	17
Tabuľka 3	Grafické zobrazenie štruktúry rozhovorov	25

Príloha 1: Scenár pološtruktúrovaných rozhovorov

Realizujeme výskum, ktorý je zameraný na problematiku dostupnosti bývania pre deti a mládež vyrastajúcich v CDR. V tomto výskume by sme chceli zmapovať silné a slabé stránky existujúceho systému a možností či príležitostí, ktoré táto cieľová skupina má či nemá k dispozícii v procese osamostatnenia sa a vstupu do samostatného dospelého života. Vaše skúsenosti s cieľovou skupinou nám môžu pomôcť v identifikovaní problémov, na ktoré táto cieľová skupina naráža najčastejšie.

Všetky rozhovory sú anonymné (tzn. nevidujeme si Vaše osobné údaje spolu s Vašimi odpoveďami). Súhlasíte so zapojením sa do výskumu formou rozhovoru, z ktorého zhotovíme nahrávku s vašim hlasom? Súhlasíte s archivovaním tejto nahrávky a prepisu z nej ako súčasťou výskumu?

V prípade, že sa vás budeme pýtať niečo, čo je vám nepríjemné, nemusíte odpovedať a prejdeme na ďalšiu otázku. Ak si v priebehu rozhovoru rozmyslíte svoj súhlas s nahrávaním či zapojením do výskumu, budeme rešpektovať vaše rozhodnutie a kedykoľvek nahrávanie ukončíme.

Profilové otázky

1. V akom regióne/samosprávnom kraji pôsobíte?
2. V akom type zariadenia pracujete?
3. V akej funkcii pôsobíte a s akou cieľovou skupinou primárne pracujete?

Úvodná otázka

Ako by ste v skratke popísali situáciu, v ktorej sa deti a mládež vyrastajúca v CDR nachádza v momente, keď prichádza fáza osamostatnenia sa a hľadania si vlastného bývania?

Akým rizikám a znevýhodneniam táto cieľová skupina najviac čelí? Je táto cieľová skupina vystavená vyššej miere rizika v otázkach bývania ako iné skupiny?

1. Fázy

Kedy (v ktorom momente) sa začína príprava na osamostatnenie sa a hľadanie si vlastného bývania? (Kde máme začať hľadať?)

Čím všetkým si deti v tejto situácii prechádzajú? Skúste nám, prosím, prerozprávať, akým procesom si prechádzajú.

Ktoré zlomové momenty, ktorými deti a mládež z CDR prechádzajú, by ste identifikovali ako kľúčové a determinujúce v procese hľadania si vlastného bývania? Vedeli by ste to rozčleniť na fázy, ktorými tieto deti a mládež prechádzajú v procese?

2. Legislatíva a koncepčné dokumenty (v akých podmienkach?)

Ktoré zákony považujete v tejto problematike za kľúčové a najdôležitejšie?

Ktoré strategické/koncepčné dokumenty považujete za kľúčové a najdôležitejšie?

Čo z existujúcej legislatívy považujete za dobré, fungujúce? Čo by sa, naopak, podľa vás malo zmeniť, aby sa situácia pre cieľovú skupinu zlepšila?

3. "Diery v sieti"

Existuje podľa vás "záchranná sieť" pre túto cieľovú skupinu v oblasti hľadania si vlastného bývania v procese osamostatnenia sa? Ak áno, v čom táto "záchranná sieť" spočíva? Ako je nastavená, aby zachytávala tých, ktorých zachytiť má?

V čom táto sieť funguje?

V čom táto sieť, naopak, nefunguje? V čom by ste videli potenciál zlepšenia?

4. Aktéri (kto?)

Kto môže alebo mal by pomáhať či podporovať deti/mládež z CDR v jednotlivých zlomových momentoch, ktoré ste identifikovali?

Kto sú tí hlavní a kto sú vedľajší aktéri, ktorí môžu v jednotlivých fázach prípravy na samostatný život deťom a mládeži z CDR pomôcť a poskytnúť podporu v oblasti hľadania si vlastného stabilného bývania?

Ktorí aktéri sú najaktívnejší v tejto pomoci? Ktorí aktéri, naopak, aktívni nie sú, ale mali by byť, prípadne ich aktívnejšie zapojenie by malo potenciál situáciu zásadne zlepšiť?

5. Nástroje (ako?)

Aké nástroje majú identifikovaní aktéri k dispozícii na pomoc a podporu detí a mládeže z CDR v oblasti hľadania si vlastného bývania?

Ako sa to darí? Vedeli by ste porozprávať nejaké úspešné príbehy, prípady (good practices)?

Ako sa to, naopak, nedarí? Vedeli by ste porozprávať aj nejaké neúspešné príbehy, prípady (bad practices)? Čo v takých prípadoch nefungovalo?

6. Faktory (prečo?)

Ako by ste charakterizovali faktory úspešnosti, prípadne neúspešnosti vplyvajúce na elimináciu rizika bezdomovectva pre túto cieľovú skupinu? Od čoho všetkého úspešnosť detí a mládeže z CDR závisí pri ich snahe nájsť si stabilné bývanie?

Záverečná hodnotiacia otázka

Čo by sa malo v prvom rade zmeniť, aby sa problémy, o ktorých sme hovorili, pre mládež z CDR v oblasti bývania, vyriešili, prípadne aby sa mohli riešiť rýchlejšie a efektívnejšie?

Príloha 2: Zoznam respondentov a respondentiek

Označenie	Región	Typ zariadenia
R1	Západné Slovensko	Iné (mimovládne alebo charitatívne organizácie)
R2	Východné Slovensko	Iné (mimovládne alebo charitatívne organizácie)
R3	Západné Slovensko	Centrum pre deti a rodiny
R4	Východné Slovensko	Domov na polceste
R5	Východné Slovensko	Domov na polceste
R6	Stredné Slovensko	Centrum pre deti a rodiny
R7	Východné Slovensko	Iné (mimovládne alebo charitatívne organizácie)
R8	Východné Slovensko	Iné (mimovládne alebo charitatívne organizácie)
R9	Východné Slovensko	Iné (mimovládne alebo charitatívne organizácie)
R10	Východné Slovensko	Domov na polceste
R11	Stredné Slovensko	Centrum pre deti a rodiny
R12	Západné Slovensko	Domov na polceste
R13	Východné Slovensko	Centrum pre deti a rodiny
R14	Západné Slovensko	Centrum pre deti a rodiny

Mladí dospelí z centier pre deti a rodiny a uplatňovanie práva na bývanie

SLOVENSKÉ NÁRODNÉ
STREDISKO
PRE ĽUDSKÉ PRÁVA

ISBN 978-80-99917-16-4